

บทที่ 2

ก่อนจะเป็นคนพลัดถิ่น: ชุมชนดาระอั้งในพม่า

กลุ่มชาติพันธุ์ดาระอั้งหรือปะหล่อง (Palaung) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่เป็นที่รู้จักมากนักในหมู่คนทั่วไป เนื่องจากเป็นกลุ่มคนที่เพิ่งอพยพเข้าสู่เมืองไทยได้ไม่นาน จำนวนประชากรมีน้อย ข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ดาระอั้งจึงปรากฏในเอกสารหรือการศึกษาต่างๆ น้อยมาก ในบทนี้จึงนำเสนอข้อมูลลักษณะทางชาติพันธุ์ของชาวดาระอั้ง ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากเอกสารการศึกษาที่ผ่านมาประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการพูดคุยกับชาวดาระอั้งที่อพยพมาสู่ประเทศไทย ในประเด็นลักษณะทางประชากรและการกระจายตัวของประชากร ความเชื่อ พิธีกรรม ระบบการผลิตของชุมชน ความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งภายในชุมชน และความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เพื่อเปิดพื้นที่ให้เกิดการรับรู้ถึงเรื่องราวของชาวดาระอั้งโดยทั่วไป

2.1 ประชากรและการกระจายตัวของชาวดาระอั้ง

การทำความรู้จักกับชาวดาระอั้งอาจเริ่มต้นด้วยการทำความเข้าใจภาษาที่ใช้ในการสื่อสารของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งเอกสารรายงานการศึกษาต่าง ๆ จัดภาษาพูดของชาวดาระอั้งว่าอยู่ในกลุ่มภาษาปะหล่องอิก (Palaungic) ซึ่งเป็นภาษาย่อยในตระกูลมอญ-เขมร (Mon-Khmer) โดยเป็นภาษาในสายออสโตร-เอเชียติก (Austro-Asiatic) (เสถียร โกเศศ, 2522 อ้างใน สกฤณี, 2544: 22) ซึ่งเป็นภาษาพูดที่น่าจะแพร่เข้ามาในพื้นที่แผ่นดินใหญ่ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ราว 4,000 ปี ก่อน ผ่านตอนใต้ของจีน (Diffloth, 1991 อ้างใน Howard and Wattana, 2001: 17) ปัจจุบันภาษาในตระกูลนี้ประมาณ 150 ภาษาย่อยถูกใช้อยู่ในกลุ่มชนบนแผ่นดินเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Howard and Wattana, 2001: 17)

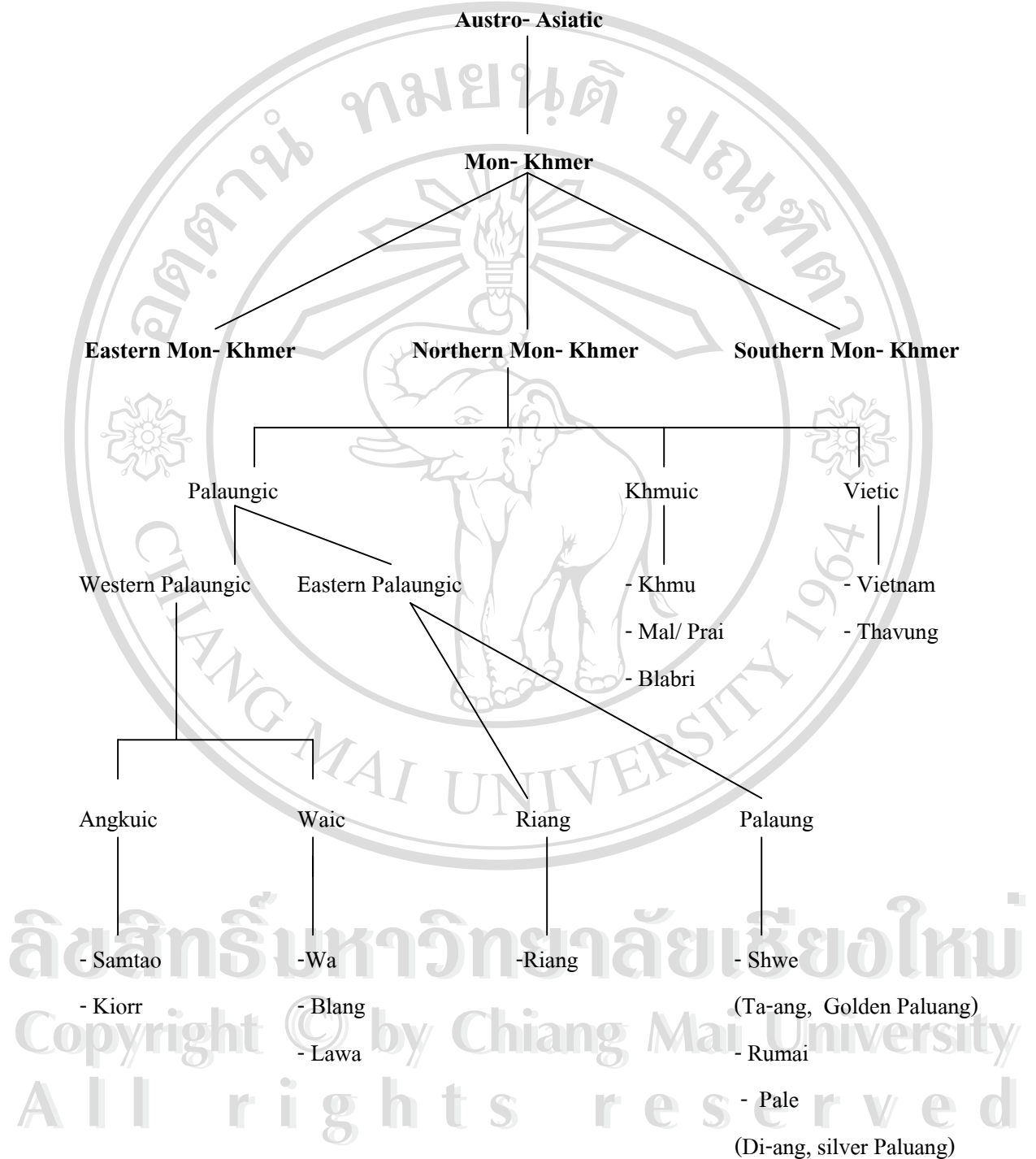
ภาษามอญ – เขมร ซึ่งเป็นภาษาย่อยหนึ่งของออสโตร – เอเชียติก นั้นจำแนกได้เป็น 3 สาย คือ มอญ-เขมรตะวันออก (Eastern Mon-Khmer) มอญ – เขมรใต้ (Southern Mon- Khmer) และ มอญ – เขมรเหนือ (Northern Mon- Khmer) ภาษาปะหล่องอิกอยู่ในสายมอญเขมรเหนือนี้ โดยแยกออกเป็น 3 สาย คือ สายขมุอิก (Khmuic) เป็นภาษาที่ใช้ในกลุ่มชาวขมุ (Khmu) มลาบริ (Mlabri) สายเวียดติก (Vietic) เป็นภาษาที่ปรากฏในกลุ่มเวียดนาม (Vietnam) ทะวิง (Thavung) และ สายปะหล่องอิก (Palaungic) ซึ่งจำแนกออกเป็น 2 สายหลัก คือ ปะหล่องอิกตะวันตก (Western Palaungic) เป็นภาษาที่ชาวว่า (Wa) ปลัง (Plang) ใช้ในการสื่อสาร ส่วนอีกสายคือปะหล่องอิกตะวันออก

(Eastern Palaungic) ซึ่งแบ่งเป็นภาษา Riang และ ภาษาปะหล่อง (Palaung) ซึ่งเป็นภาษาที่ชาวดาระอั้งใช้ในการสื่อสาร แยกเป็นกลุ่มย่อย คือ ภาษาปะหล่องทอง (Gold Palaung, Shwe Palaung หรือ Ta-ang) ภาษาปะหล่องรุไม (Rumai, Ruomai หรือ Humai) และ ภาษาปะหล่องเงิน (Silver Palaung, Ngwe Palaung หรือ Pale) ซึ่งเป็นกลุ่มที่ประชากรบางส่วนอพยพเข้ามาอยู่ในเมืองไทย (สุวิไล, 2542 : 4 ; Howard and Wattana, 2001: 11,19) การแบ่งแยกดาระอั้งออกเป็น 3 กลุ่มหลักนี้เป็นการจำแนกตามลักษณะความแตกต่างด้านภาษาศาสตร์ อย่างไรก็ตาม มิได้หมายความว่ากลุ่มชาติพันธุ์ดาระอั้งมีเพียง 3 กลุ่มเท่านั้น แต่มีกลุ่มชนที่ใช้ภาษาในตระกูลปะหล่องอีกตะวันออกอีกหลายกลุ่ม ซึ่งกระจายตัวอยู่ในพื้นที่ตะวันตกเฉียงใต้ของมณฑลยูนนาน ประเทศจีน และในรัฐฉานของพม่า แม้ว่าจะใช้ภาษาในตระกูลปะหล่องอีกตะวันออกเหมือนกัน แต่ดร. เอ. เฮอร์แมน นักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ซึ่งเคยเดินทางไปยังชุมชนดาระอั้งในพม่าและจีนพบว่า ภาษาที่ชาวดาระอั้งแต่ละกลุ่มใช้ในการสื่อสารก็มีความแตกต่างกัน ตั้งแต่ในระดับที่ยังสามารถสื่อสารกันได้ จนถึงความแตกต่างในระดับที่ไม่สามารถสื่อสารกันได้ (A. Herman, สัมภาษณ์ กุมภาพันธ์ 2545) การสื่อสารระหว่างชาวดาระอั้งด้วยกันเองนั้นกระทำผ่านภาษาปะหล่องอีกทางการพูด แต่ชาวดาระอั้งประมาณร้อยละ 50 โดยเฉพาะผู้ชายที่โตแล้วสามารถพูดภาษาไทยใหญ่เป็นภาษาที่สองได้ (Henderson et al., 1971: 105) และภาษาไทยใหญ่ยังเป็นภาษาเขียนที่ชาวดาระอั้งใช้ เนื่องจากไม่มีตัวอักษรในภาษาปะหล่องอีก (Lebar et al., 1964 : 122) โดยชาวดาระอั้งเรียนรู้การอ่าน เขียนภาษาไทยใหญ่ผ่านวัดในขณะบวชเรียน

เมื่อพิจารณาถึงที่มาของชาวดาระอั้งนั้น ข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารเกี่ยวกับดาระอั้งระบุว่า เป็นกลุ่มชนดั้งเดิมในพื้นที่ตอนเหนือของรัฐฉาน เอกสารบางชิ้นระบุว่า เป็นกลุ่มชนที่เคยอาศัยอยู่ภายใต้อาณาจักรไตมา ซึ่งเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ของไทยใหญ่ในช่วงพุทธศักราช 1200 (สารกิ, 2536 อ้างในสุกัญญา, 2544: 23) ในเอกสารของ Scott (1932) และ Scott and Hardiman (1900) ระบุว่า มี ปรากฏในตำนานของชาวดาระอั้งว่าบรรพบุรุษเคยอาศัยอยู่ในบริเวณท่าตอนของประเทศไทยปัจจุบัน และมีดาระอั้งบางส่วนอ้างว่าบรรพบุรุษของชาวดาระอั้งอพยพมาจากเมืองเชียงรุ่ง ในสิบสองปันนา (Scott, 1932:139 ; Scott and Hardiman, 1900 :484) ส่วน Howard and Wattana (2001: 20) ระบุว่าบรรพบุรุษของชาวดาระอั้งที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของพม่าในปัจจุบันนี้น่าจะอพยพมาจากตอนใต้ของประเทศจีน มาตั้งบ้านเรือนครั้งแรกอยู่แถบเมืองน้ำคำ ซึ่งอยู่ใกล้ชายแดนระหว่างพม่ากับจีน ก่อนอพยพมาอยู่แถบเมืองน้ำชัน ซึ่งอยู่ทางเหนือของเขตปกครองสิบ่้อ อย่างไรก็ตาม Howard and Wattana ก็ไม่ได้ระบุช่วงเวลาของการอพยพที่ชัดเจน

ในเอกสาร บันทึกเกี่ยวกับกลุ่มดาระอั้งที่ปรากฏมักกล่าวถึงดาระอั้งกลุ่มที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตะวันตกเฉียงเหนือของรัฐฉานเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองตองเป็ง (Tawngpeng)

ภาพ 2.1 แผนภาพลักษณะทางภาษาศาสตร์ของภาษาปะหล่องอิก

ที่มา: ปรับปรุงจาก สุวิไล, 2542; 4 และ Howard and Wattana, 2001: 19

ใกล้กับเมืองแสนหวีและเมืองสีป้อ คาระอั้งเหล่านี้กระจายตัวอยู่ในพื้นที่แถบเมืองมิต (Muang Mit) เมืองน้ำซัน (Namsan) เมืองน้ำคำ (Namkham) ซึ่งอยู่ติดกับรัฐคะฉิ่น และยังมีหมู่บ้านคาระอั้งที่อยู่บนภูเขาสูงทางตอนเหนือของเขตปกครองเมืองสีป้อ (Hsipaw) ในบริเวณที่ติดต่อกับเขตปกครองเมืองตองเป็ง ในช่วงศตวรรษที่ 19 เมืองตองเป็งเป็นศูนย์กลางอำนาจของชาวคาระอั้งที่เข้มแข็งที่สุด แม้ว่าจะเป็นส่วนหนึ่งของรัฐฉาน แต่การปกครองภายในเมืองก็อยู่ภายใต้อำนาจของเจ้าฟ้าคาระอั้งแห่งเมืองตองเป็ง (Lowis, 1949 : 37; Sargent, 1994; Scott and Hardiman, 1900: 483 – 484) แต่ในบางช่วงเวลาชาวคาระอั้งในเมืองชายแดน เช่น เมืองมิต เมืองน้ำคำก็ต้องจ่ายภาษีให้แก่ผู้ปกครองชาวคะฉิ่นด้วย (Lebar et al., 1964 : 125) ในงานของ Milne (1910 : 135) ระบุว่าก่อนที่จะอาณานิคมอังกฤษจะเข้ามามีอำนาจในพื้นที่รัฐฉาน คาระอั้งจ่ายภาษี ส่วยให้กับผู้ปกครองทั้งชาวคะฉิ่นและเจ้าฟ้าไทใหญ่

ในงานของ Scott (1932) ได้กล่าวถึงกลุ่มคนที่ใช้ภาษาปะหล่องอิกในพื้นที่ตะวันตกเฉียงเหนือของรัฐฉานว่ามี 2 กลุ่ม คือ ปะหล่อง (Palaung) และ Pale จากการแต่งกายและภาษาที่ใช้ Scott ได้ตั้งข้อสังเกตว่ากลุ่มปะหล่อง (Palaungs) นั้นมักอาศัยอยู่บนพื้นที่สูงกว่า ทำการปลูกข้าวเป็นหลัก ในขณะที่ Pale อาศัยอยู่ในพื้นที่ต่ำกว่า และปลูกข้าวเป็นหลัก ในเอกสารเกี่ยวกับปะหล่องที่ปรากฏใน Bethany World Prayer Center (1997) ระบุว่าคาระอั้งที่พบในพื้นที่ตะวันตกเฉียงเหนือของรัฐฉานนั้น คือ คาระอั้งรุไม (Rumai) และคาระอั้งทอง (Golden Palaung) กลุ่มคนที่ Scott เรียกว่า ปะหล่อง (Palaung) น่าจะเป็นกลุ่มเดียวกับคาระอั้งทอง (Golden Palaung) อย่างไรก็ตามเราอาจสรุปได้ในเบื้องต้นว่า พื้นที่บริเวณตะวันตกเฉียงเหนือของรัฐฉานนี้มีกลุ่มคนที่ใช้ภาษาปะหล่องอิกอาศัยอยู่อย่างน้อย 3 กลุ่ม ได้แก่ คาระอั้งรุไม คาระอั้งเงิน และคาระอั้งทองซึ่งมีจำนวนมากที่สุดในภูมิภาคนี้

นอกจากคาระอั้งที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตะวันตกเฉียงเหนือของรัฐฉานแล้ว ยังมีคาระอั้งอาศัยอยู่ในพื้นที่ของมณฑลยูนนานของจีน ซึ่งเป็นกลุ่มคาระอั้งประมาณ 2,000 คน คาระอั้งเงินประมาณ 5,000 คน และคาระอั้งรุไมประมาณ 2,000 คน (SIL International, 2002) นอกจากนี้ในพื้นที่ตอนใต้ของรัฐฉานก็มีคาระอั้งเงินจำนวนหนึ่งอาศัยอยู่ โดยกระจายตัวอยู่ในพื้นที่แถบเชียงตุง ซึ่ง Scott and Hardiman เชื่อว่าเป็นกลุ่มที่อาศัยอยู่ในพื้นที่คอยของเชียงตุงมานาน แต่ชาวคาระอั้งกลุ่มนี้ก็เชื่อว่าบรรพบุรุษของตนอพยพมาจากเขตตองเป็ง (1900: 493) ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Howard and Wattana (2001: 21) ที่ระบุว่าบรรพบุรุษของคาระอั้งได้อพยพมาจากเมืองน้ำซันประมาณ 200 ปีก่อน เพื่อหลีกเลี่ยงการเสียภาษี เนื่องจากความเข้าใจผิดว่าผู้ปกครองเรียกเก็บภาษีเท่ากับจำนวนเงินที่ถมร่อนน้ำเต็ม ชาวคาระอั้งกลุ่มนี้บางส่วนได้อพยพหนีเข้ามาสู่ประเทศไทยราว 20 ปีก่อน คาดว่ามีประชากรในประเทศไทยประมาณ 5,000 คน (SIL International, 2002)

ชาวคาระอั้งนิยมตั้งชุมชนอยู่ตามสันเขา ระดับความสูงประมาณ 2,000 ฟุตจากระดับน้ำทะเล โดยทั่วไปคาระอั้งทองจะตั้งหมู่บ้านอยู่สูงกว่าคาระอั้งเงิน (Howard and Wattana, 2001: 25) ในชุมชนคาระอั้งส่วนมากมักจะมีถนนตัดผ่านกลางหมู่บ้าน ในหมู่บ้านมีวัด บางหมู่บ้านอาจมีประตูทางเข้า - ออกของหมู่บ้านซึ่งมีการเขียนคาถาอาคมเพื่อป้องกันอันตรายจากสิ่งชั่วร้ายต่างๆ ด้วย (Cameron, 1912 ; Milne, 1924 อ้างใน Lebar et al., 1964 : 122) บ้านเรือนของคาระอั้งสร้างจากไม้ไผ่ หลังคามุงด้วยจากหรือหญ้า บ้านเรือนคาระอั้งที่มีฐานะดีอาจสร้างจากไม้กระดาน แต่ก็มีไม่มากนัก บ้านที่สร้างจะสูงประมาณ 3 - 12 ฟุตจากพื้นดิน บ้านของคาระอั้งมีลักษณะเป็นบ้านแบบ Long House ภายในบ้านแต่ละหลังจะมีครัวเรือนคาระอั้งหลายครัวเรือนอาศัยอยู่ร่วมหลังคาเรือนเดียวกัน โดยแต่ละครัวเรือนจะมีพื้นที่ส่วนตัวของตนเอง ทั้งที่นอน พื้นที่เตรียมอาหาร ไม่ปะปนกัน โดยครัวเรือนที่พักอาศัยอยู่ในบ้านเดียวกันอาจมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกันหรือไม่ก็ได้ (Scott, 1932 : 141) ในบ้านของคาระอั้งแถบเมืองมิตจะมีครัวเรือนประมาณ 3 - 6 ครัวเรือนอาศัยอยู่ในบ้านหลังเดียวกัน ส่วนคาระอั้งแถบเมืองตองเบ็งนั้นมีครัวเรือนเพียง 1 - 2 ครัวเรือนเท่านั้นที่อาศัยอยู่ร่วมกัน (Lebar et al., 1964) ในขณะที่คาระอั้งที่อาศัยอยู่ทางตอนใต้ของรัฐบาล โดยเฉพาะแถบเมืองเชียงตุงบอกว่า ภายในบ้านแต่ละหลังนั้นมีครัวเรือนเกือบ 10 ครัวเรือนอาศัยอยู่ร่วมกัน

2.2 ความเชื่อ พิธีกรรมของชุมชน

2.2.1 อุดมการณ์พุทธ-ผีในสังคมคาระอั้ง

ชาวคาระอั้งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูง แต่ก็ยังเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาทอย่างเคร่งครัด¹ วัดจึงเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ในชุมชนคาระอั้งทุกแห่ง เป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้สำหรับสังคมคาระอั้ง ชาวคาระอั้งให้ความสำคัญกับการบำรุงรักษาวัดอย่างมาก ในฐานะที่เป็นการช่วยบำรุงพระศาสนา นอกจากวัดจะมีความสำคัญสำหรับชาวคาระอั้งในฐานะสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อการจรรโลงพระศาสนาให้ยาวนานแล้ว วัดยังมีความสำคัญในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชายคาระอั้งด้วย เมื่อลูกชายของครอบครัวเริ่มโตพอที่จะรับการศึกษาอบรม คือ อายุประมาณ 8 -10 ปี พ่อแม่จะสนับสนุนให้ลูกชายของตนบวชเณร เป็นการทำบุญเพื่อสืบทอดพุทธศาสนาซึ่งจะทำให้พ่อแม่ได้รับบุญจากการบวชของลูกชายด้วย นอกจากนี้ การอาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกลซึ่งไม่มีบริการทางการศึกษาสมัยใหม่เข้าถึง การบวช

¹ ยังไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจนว่าชาวคาระอั้งได้รับอิทธิพลของความเชื่อทางพุทธศาสนาจากกลุ่มชาติพันธุ์ใด ในงานของ Edmund Leach (1960: 53) มองว่าได้รับอิทธิพลจากชาวไทยใหญ่ แต่งานของ คีน ญางเคิม (2538:186) มองว่าชาวคาระอั้งน่าจะได้รับอิทธิพลทางพุทธศาสนาผ่านชาวไทยวนแห่งล้านนา แต่งานดังกล่าวก็ไม่ได้อธิบายรายละเอียดว่าชาวคาระอั้งรับอิทธิพลทางพุทธศาสนาจากชาวล้านนาอย่างไร

เนรจึงมีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งของการเรียนรู้ การบวชเนรจะทำให้เด็กชาวดาระอั้งได้ฝึกอ่าน เขียนหนังสือจากพระธรรมที่จารึกอยู่ในคัมภีร์ใบลานจากพระหรือสามเนรรุ่นพี่ที่ได้รับการฝึกฝน ถ่ายทอดความรู้ในการอ่าน เขียนพระธรรมสืบต่อกันมา ในระหว่างการบวชเนร ซึ่งบางคนอาจจะใช้เวลาเพียงแค่ 1 – 2 ปี ขณะที่บางคนบวชยาวนานนับ 10 ปี และมีจำนวนไม่น้อยที่บวชเนรนานจนกระทั่งบวชเป็นพระสงฆ์

บ้านเรือนของชาวดาระอั้งทุกหลังคาเรือนจะมีหิ้งบูชาพระ หิ้งพระจะหันหน้าไปทางทิศเหนือซึ่งเป็นทิศเดียวกับที่ตั้งของวัด ดอกไม้ ธูป เทียนจะถูกนำมาบูชาพระทุกวันพระทั้ง 8 ค่ำ และ 15 ค่ำ ซึ่งเป็นวันที่ชาวดาระอั้งจะไม่ออกไปทำงานในไร่ ในสวน ถือเป็นวันสำหรับการรักษาศีล การประกอบกิจกรรมทางศาสนา ก่อนถึงวันพระชาวดาระอั้งจะช่วยกันเก็บกวาด ทำความสะอาดศาลาวัด เพื่อเตรียมการทำบุญสำหรับวันรุ่งขึ้น ตอนกลางคืนชาวดาระอั้งบางคน โดยเฉพาะผู้สูงอายุจะจุดธูป เทียน และทำสมาธิโดยการนับลูกประคำต่อหน้าหิ้งพระในบ้าน ชาวดาระอั้งเชื่อว่าการทำสมาธิ การนับลูกประคำยิ่งนานเท่าไรจะยิ่งได้บุญมากเท่านั้น ในวันพระชาวดาระอั้งจะเตรียมอาหารคาวหวานสำหรับการไปวัดตั้งแต่เช้ามืด และใช้เวลาอยู่ที่วัดครึ่งก่อนวันในการถือศีล ฟังเทศน์ธรรม การสนทนากับพระ เนร รวมทั้งสนทนากับชาวดาระอั้งด้วยกันเอง

กิจกรรมทางศาสนาที่สำคัญซึ่งชาวดาระอั้งส่วนมากถือปฏิบัติกัน คือ การเดินทางไปไหว้พระธาตุตามพื้นที่ต่าง ๆ ในช่วงวันเพ็ญเดือน 4 ของทุกปี โดยพระธาตุที่ชาวดาระอั้งกลุ่มที่อพยพสู่เมืองไทยเดินทางไปไหว้บ่อยที่สุดคือ พระธาตุที่ดอยจากตองหางสูงซึ่งตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน แถบเมืองหาง ชาวดาระอั้งคอยคอยส่วนใหญ่พยายามหาโอกาสไปไหว้พระธาตุสักครั้งหนึ่งในชีวิต แต่มีบางคนเดินทางไปไหว้เกือบทุกปี ลูกยอดผู้เฒ่าดาระอั้งคนหนึ่งที่เคยไปไหว้พระธาตุบอกว่า “พอถึงเวลา ถ้าไม่ไปมันร้อนอยู่ข้างใน ใจมันอยากจะไปไหว้ ไม่ต้องมีคนมาบอก ดาระอั้งมาจากหลายที่ เต็มไปหมด ไม่มีใครไปบอกหรอก มันเหมือนผีมาบอกให้เราไปไหว้” (ยอด, สัมภาษณ์ กุมภาพันธ์ 2545)

ชาวดาระอั้งบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาของพระธาตุดอยจากตองหางสูงว่า สมัยก่อนดาระอั้งอาศัยอยู่ร่วมกับชาวลานูที่ตีนดอย วันหนึ่งมีฝูงมดกัดไถ่ของชาวลานู ชาวลานูได้ยื่นเสียงไต่ขันบนดอยก็ตามไปพร้อมกับหมา ไปถึงบนดอยก็เห็นรอยเท้าพระพุทธรูป เมื่อชาวดาระอั้งรู้ข่าวได้ขึ้นไปดูแล ไปไหว้ทุกปี ก่อนจะรวบรวมเงินสร้างพระธาตุครอบรอยพระบาทดังกล่าวไว้ ในแต่ละปีจะมีชาวดาระอั้งจากที่ต่างๆ เดินทางมาไหว้พระธาตุนี้้นับหมื่นคน ชาวดาระอั้งคนหนึ่งบอกว่าพระธาตุนี้มีความศักดิ์สิทธิ์มาก ไม่เพียงแต่ดาระอั้งเท่านั้นที่เดินทางไกลมาไหว้ แม้แต่แม่น้ำสาละวินเองก็ไหว้พระธาตุด้วยเช่นกัน “น้ำสาละวินไหลมา ไกล่ดอยจาก มีหน้าผาอยู่ น้ำชนหน้าผา

เป็นฝอยปลิวขาวไปทางพระธาตุ มีตลอดทั้งปี ไม่มีแห้ง น้ำขามาไหว้พระธาตุ”(นำเสนอ, สัมภาษณ์ กุมภาพันธ์ 2545)

นอกจากพระธาตุที่คอยจากตองหางสูงแล้ว ชาวคาระอั้งยังนิยมไปไหว้พระธาตุสุริน แถบเมืองเชียงตุงด้วย ซึ่งในแต่ละปีมีชาวคาระอั้งกลุ่มต่างๆ เดินทางมาไหว้เป็นจำนวนมาก เนื่องจากอยู่ใกล้เมืองเชียงตุง ซึ่งมีคาระอั้งอาศัยอยู่มาก และการเดินทางสะดวกกว่าพระธาตุที่คอยจากตองหางสูง การมาร่วมงานบุญไหว้พระธาตุประจำปียังเป็นโอกาสที่ชาวคาระอั้งที่อาศัยอยู่ต่างชุมชนได้มาพบปะสังสรรค์ถึงกันด้วย

อุดมการณ์พุทธศาสนาที่ฝังแน่นอยู่ในชุมชนคาระอั้งดำรงอยู่ควบคู่กับความเชื่อเรื่องผี ซึ่งฝังรากลึกอยู่ในสังคมคาระอั้ง ความสำคัญของอุดมการณ์พุทธและผีในสังคมคาระอั้งเห็นได้อย่างชัดเจนจากการให้ความสำคัญกับการเลือกสถานที่สำหรับสร้างวัดและหอผีเจ้าเมืองเมื่อมีการเคลื่อนย้ายชุมชน ผีในสังคมคาระอั้งมีหลายระดับลดหลั่นกันไป ผีที่มีความสำคัญสูงสุดคือผีเจ้าเมือง เป็นผีในระดับชุมชนที่ทำหน้าที่ดูแลปกป้องชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ทุกหมู่บ้านจึงมีการสร้างหอผีเจ้าเมือง ซึ่งมีการเซ่นไหว้กันทุกปี ในช่วงพิธีปิด-เปิดประตูผี² ส่วนผีในระดับครัวเรือนคือ ผีเจ้าที่ ทุกบ้านจะสร้างศาลพระภูมิไว้บริเวณบ้านของตนเอง เพื่อคอยดูแลปกป้องสมาชิกในครัวเรือน และในหลายกรณีผีเจ้าบ้านก็ทำหน้าที่ตัวกลางในการสื่อสารระหว่างคนกับผีอื่นๆ ด้วย ผีเจ้าเมือง และ ผีเจ้าบ้านจัดว่าเป็นผีที่ดี ในฐานะที่คอยปกป้องชาวบ้าน แต่ในสังคมคาระอั้งก็มีผีที่ร้ายด้วยเช่นกัน ซึ่งผีกลุ่มนี้อาจจะทำให้ชาวคาระอั้งเจ็บป่วย หรือ เกิดอันตรายต่าง ๆ ได้ การต่อรองระหว่างชาวคาระอั้งกับผีปรากฏอยู่เสมอทั้งการต่อรองกับผีที่ดี ให้ปกป้องคุ้มครองให้แคล้วคลาดจากอันตราย เช่น การไหว้ผีเจ้าเมืองให้ช่วยคุ้มครองขณะแคว่ถางไร่ไม่ให้ผีปามาทำร้าย หรือ การไหว้ผีไร่ก่อนการเพาะปลูกเพื่อขอร้องให้ช่วยดูแลไร่และไหว้ขอบคุณเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จเรียบร้อยแล้ว และการต่อรองกับผีร้ายไม่ให้ทำอันตราย หรือ การเซ่นไหว้เพื่อให้ผียอมยกโทษให้ในกรณีที่กระทำการไม่สมควรแล้วถูกผีลงโทษ

ความเชื่อทางพุทธและผี เป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ในสังคมคาระอั้ง ความเชื่อทั้งสองสามารถดำรงอยู่ควบคู่กันได้อย่างกลมกลืน บนเรือนของชาวคาระอั้งจะมีหิ้งพระตั้งอยู่ในขณะที่ด้านล่างทางทิศเหนือของบ้านมีศาลพระภูมิตั้งอยู่ทุกบ้าน และชาวคาระอั้งก็จะทำการไหว้พระควบคู่กับการเซ่นไหว้ศาลพระภูมิในทุกวันพระ โลกทัศน์พุทธ-ผี ยังมีบทบาทในการจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของสังคมด้วย

² ดูรายละเอียดของพิธีปิด-เปิด ประตูผีได้ในหัวข้อพิธีกรรมประจำปี

2.2.2 พิธีกรรมประจำปี

ในสังคมดาระอั้งมีพิธีกรรมบางอย่างซึ่งจะจัดขึ้นในทุกปี ในช่วงเวลาต่างๆ กันไป พิธีกรรมเหล่านี้จัดว่าเป็นพิธีกรรมประจำปีของชาวดาระอั้ง ซึ่งผูกโยงอยู่กับความเชื่อทางพุทธศาสนา และความเชื่อเรื่องผี พิธีกรรมเหล่านี้ที่สำคัญได้แก่

งานปีใหม่

งานปีใหม่ของชาวดาระอั้งเป็นพิธีกรรมแรกในวัฏจักรพิธีกรรมของชุมชน งานปีใหม่ตรงกับช่วงสงกรานต์ของคนไทใหญ่ และสงกรานต์ของคนไทย ซึ่งตรงกับเดือนเมษายนของทุกปี งานปีใหม่ของชาวดาระอั้งกินเวลานาน 5 วัน วันแรกซึ่งตรงกับวันที่ 12 เมษายน ตามปฏิทินไทย เป็นวันที่ชาวดาระอั้งจะช่วยกันขนทรายเข้าวัด เนื่องจากเชื่อว่าการมาวัดในช่วงปีที่ผ่านมาได้นำดินทรายติดเท้าออกไปจากวัด จึงต้องช่วยกันขนทรายกลับเข้ามาไว้ในวัดตามเดิม ทรายที่ถูกขนกลับเข้าวัดจะถูกจัดวางเป็นกอง 9 กอง แต่ละกองมีตุ๊กปักไว้ เป็นการบูชาพระพุทธรูป บริเวณข้างวัดใกล้กับกองทรายชาวดาระอั้งจะช่วยกันสร้างศาลาไม้ไผ่เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดเล็ก

วันที่สองของงานปีใหม่ ผู้ชายชาวดาระอั้งจะตื่นตั้งแต่เช้ามืด เพื่อออกไปรับนางสงกรานต์ มีการจุดประทัด ยิงปืน กิจกรรมในวันนี้ส่วนใหญ่ คือ การทำความสะอาดวัด ชุมชน บ้านเรือน ผู้เฒ่าดาระอั้งมักจะเข้าไปถือศีลที่วัดตั้งแต่วันนี้ ส่วนเด็กหนุ่มสาวดาระอั้งก็เริ่มสาดน้ำหยอกล้อกัน ในขณะที่ผู้หญิงดาระอั้งที่แต่งงานแล้วจะชักชวนลูกหลานให้ช่วยกันเตรียมเครื่องปรุงสำหรับการประกอบอาหาร ขนมาสำหรับไปทำบุญในวันรุ่งขึ้น

วันที่สามของงาน ชาวดาระอั้งจะนำอาหารทั้งคาวหวาน ไปทำบุญที่วัด หลังจากนั้นผู้ชายจะอัญเชิญพระพุทธรูปออกไปประดิษฐานที่ศาลาไม้ไผ่ที่เพิ่งสร้างขึ้นข้างวัด ชาวดาระอั้งจะนำดอกไม้ ธูป เทียน ข้าวตอก น้ำส้มป่อยมาประกอบพิธีสงฆ์ น้ำพระพุทธรูป ชาวดาระอั้งไม่ได้สงฆ์พระพุทธรูปพร้อมกันทั้งชุมชนเหมือนคนไทย แต่จะทยอยมาสรงเรื่อย ๆ ตลอดวันที่สาม และวันที่สี่ของงานปีใหม่ ในวันที่ชาวดาระอั้งวัยกลางคนจะนำอาหาร ข้าวตอก ดอกไม้ ธูป เทียน น้ำส้มป่อยไปไหว้ผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งเรียกว่าเป็นการ “ทำบุญคนเฒ่า” เพื่ออวยพรให้คนเฒ่ามีอายุยืน มีสุขภาพแข็งแรง และคนเฒ่าก็จะให้พรแก่ลูกหลานด้วยเช่นกัน ส่วนหนุ่มสาวดาระอั้งจะนำขนมที่ตัวเองเตรียมไว้ไปแจกกับบ้านทุกหลังในชุมชน และไปรดน้ำคำหัวพ่อแม่ ผู้อาวุโสของชุมชนในวันที่สี่ของงานปีใหม่

ในวันที่ห้า ซึ่งเป็นวันสุดท้ายของงานปีใหม่ เป็นวันสำคัญที่สุด ตอนเช้าชาวดาระอั้งทั้งคนเฒ่าคนแก่ หนุ่มสาว จะนำอาหารไปถวายพระที่วัด และประกอบพิธีสืบทอดชะตาหมู่บ้านที่บริเวณวัด หลังจากนั้นในเวลาบ่ายชาวดาระอั้งจะนิมนต์พระมาที่โฮตึกหรือโถงบ้านเพื่อประกอบพิธี

สะเดาะเคราะห์ ปัดรังควาญผีร้ายต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านให้ออกไปจากหมู่บ้านเพื่อไม่ให้ผีเหล่านี้มาทำร้ายชาวบ้านได้ พิธีกรรมในวันนี้เป็นพิธีกรรมเพื่อความเป็นสิริมงคล เพื่อการเริ่มต้นที่ดีของปี

พิธีปิด-เปิดประตูลี

พิธีปิด – เปิดประตูลีเป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญอย่างมากในสังคมระอั้ง หลังการเพาะปลูกแล้วเสร็จ ในวันแรม 8 ค่ำ เดือน 7 ของทุกปี ชาวกระอั้งจะทำพิธีปิดประตูลีหรือเปิดประตูลี พิธีปิดประตูลีจะมีขึ้นบริเวณหอผีเจ้าเมืองของหมู่บ้าน โดยมีหมอผีประจำหมู่บ้านเป็นผู้ประกอบพิธี เริ่มจากการนำอาหารไหว้ผีเจ้าบ้าน บริเวณข้างหอผีเจ้าเมือง เนื่องจากผีเจ้าเมืองเป็นผีที่ยิ่งใหญ่ หมอผีไม่สามารถสื่อสารโดยตรงกับผีเจ้าเมืองได้ ต้องขอร้องให้ผีเจ้าบ้านช่วยสื่อสารกับผีเจ้าเมือง อาหารที่ไหว้ผีเจ้าเมืองประกอบด้วยไก่ ข้าว กับข้าว เหล้า ดอกไม้ ธูป เทียน หลังจากผีเจ้าเมืองกินอาหารที่นำมาถวายแล้ว ชาวกระอั้งจะขออนุญาตนำอาหารออกมากิน เชื่อว่าการกินอาหารต่อจากผีเจ้าเมืองจะเป็นหุยกยาที่ทำให้แข็งแรง อยู่เย็นเป็นสุข ในพิธีปิดประตูลี ชาวกระอั้งต้องเตรียมหน้าไม้ มีดดาบ ปืนอย่างละ 5 เพื่อเป็นอาวุธซึ่งผีเจ้าเมืองจะมอบให้กับผีลูกน้องนำไปไล่สัตว์ที่มารบกวนในไร่สวน โดยต้องเตรียมเชือกม้า เชือกช้าง และอาหารสำหรับม้า สำหรับช้างซึ่งเป็นพาหนะของผีด้วย ในวันประกอบพิธีปิดประตูลี และหลังจากนั้นอีกหนึ่งวัน ชาวกระอั้งจะไม่เข้าไปในไร่ สวน เพราะเป็นวันที่ผีเจ้าเมืองให้ผีลูกน้องเข้าไปดูแลขับไล่สัตว์หรือสิ่งที่มากรบกวนไร่สวนของชาวกระอั้ง การเข้าไปในไร่ในวันดังกล่าวจะทำให้ได้รับอันตรายจากอาวุธของผี

ในเวลาประกอบพิธีปิดประตูลีนี้ ประตูลีหมู่บ้านของกระอั้งก็ปิดด้วย บุคคลภายในไม่ได้รับอนุญาตให้ออกนอกชุมชนในช่วงดังกล่าว เช่นเดียวกับบุคคลภายนอกที่ไม่ได้รับอนุญาตให้เข้ามาในหมู่บ้าน หากจำเป็นต้องค้างคืนก็ต้องนอนอยู่หน้าหมู่บ้าน จนผ่านพ้น 2 วันของการทำพิธีไปแล้วจึงสามารถเข้าออกหมู่บ้านได้ตามปกติ

ในสังคมกระอั้ง จะไม่มีการจัดงานแต่งงานในช่วงการปิดประตูลีเด็ดขาด งานแต่งงานจะจัดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อได้ทำพิธีเปิดประตูลีแล้ว ซึ่งตรงกับวันขึ้น 13 ค่ำ เดือน 12 การประกอบพิธีกรรมคล้ายคลึงกันกับพิธีปิดประตูลี เพียงแต่ไม่มีการมอบอาวุธให้กับผีเจ้าเมือง

งานบุญสะต้างเคียะ

กิจกรรมทางศาสนาที่สำคัญของชาวกระอั้ง คือ การจัดงาน “สะต้างเคียะ” หรือ การรับศีล ที่จัดขึ้นในช่วงวันพระ 15 ค่ำ ระหว่างเช้าพรรษา ทั้ง 7 ครั้ง ถือเป็นงานบุญร่วมกันของชุมชน ก่อนถึงวันเข้าพรรษาชาวกระอั้งจะเตรียมทำกันทร ตุง คัดลอกพระธรรมลงในกระดาษ ทำความ

สะอาดวัดและชุมชน งานบุญสะด้างทั้ง 7 ครั้งนี้ เป็นสะด้างส่วนรวม 3 ครั้ง คือ สะด้างแรกซึ่งตรงกับวันเข้าพรรษา สะด้างที่ 4 ซึ่งเป็นสะด้างกลางพรรษา สะด้างที่ 5 ซึ่งเป็นสะด้างที่ใหญ่ที่สุด มีการเชิญชาวาระอั้งจากต่างหมู่บ้านมาร่วมงานและสะด้างที่ 7 ซึ่งเป็นสะด้างสุดท้ายซึ่งตรงกับวันออกพรรษา ส่วนสะด้างที่เหลือ 3 ครั้ง เป็นสะด้างที่มีเจ้าภาพ คือ สะด้างที่ 2 และสะด้างที่ 3 เป็นชาวบ้านในหมู่บ้านรวมกลุ่มกันรับเป็นเจ้าภาพ และสะด้างที่ 6 เป็นสะด้างที่คนหนุ่มสาวในหมู่บ้านร่วมกันเป็นเจ้าภาพ เจ้าภาพจะต้องรับผิดชอบการเตรียมงาน การเชิญแขก นิมนต์พระ การเตรียมอาหารต้อนรับแขกที่มาร่วมงาน

งานบุญที่สำคัญอีกงานหนึ่งของสังคมดาระอั้ง คือ งานปอยพระเวสสันดร ที่จัดขึ้นในช่วงหลังออกพรรษา ชาวดาระอั้งเชื่อว่าเป็นงานที่จัดขึ้นเพื่อต้อนรับพระเวสสันดรกลับมายังบ้านเมือง หลังจากเดินทางรอนแรมไปปฏิบัติธรรมอยู่ในป่าเป็นเวลานาน งานปอยพระเวสสันดรนี้ เป็นงานใหญ่มาก ระยะเวลาการจัดงานนานนับสัปดาห์ ปอยพระเวสสันดรจึงไม่ใช่งานบุญของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง เมื่อครั้งอยู่คอยลายชาวดาระอั้งทั้ง 11หมู่บ้านต่างร่วมเป็นเจ้าภาพ ร่วมกันรับผิดชอบค่าใช้จ่ายจำนวนมากที่ใช้ในการจัดงาน ตลอดระยะเวลาของงานบุญข้าวปลาอาหารจะถูกเตรียมเพื่อรองรับชาวดาระอั้งที่มาร่วมงานจากทุกหมู่บ้าน เนื่องจากการจัดงานปอยพระเวสสันดรนี้ต้องเสียค่าใช้จ่ายจำนวนมาก จึงไม่สามารถจัดขึ้นทุกปี ผู้เฒ่าดาระอั้งวัยหกสิบปีคนหนึ่งเล่าว่า ในชีวิตของตนเคยร่วมงานปอยพระเวสสันดรเพียง 3 ครั้ง เท่านั้น

2.2.3 พิธีกรรมการรักษาพยาบาล

เมื่อมีการเจ็บป่วยเกิดขึ้นในหมู่บ้าน หากเป็นการเจ็บป่วยทั่วไป หมอยาจะทำการรักษาด้วยยาสมุนไพร หากการป่วยนั้นกินเวลายาวนาน โดยไม่สามารถหาสาเหตุได้ ชาวดาระอั้งจะรักษาโดยการนิมนต์พระ เณรมาประกอบพิธี “เทศน์กรรม” ที่บ้านของผู้ป่วย ชาวดาระอั้งจะมาร่วมฟังเทศน์ที่บ้านของคนป่วย ซึ่งใช้เวลาการเทศน์ตลอดคืน โดยมีความเชื่อว่าการเทศน์กรรมของพระเณร และการฟังธรรมอย่างยาวนานตลอดคืนของชาวดาระอั้งซึ่งต้องใช้ความศรัทธาอันแรงกล้า ความอดทนสูง จะก่อให้เกิดผลบุญมากซึ่งผลบุญดังกล่าวจะทำให้คนป่วยหายจากอาการป่วย ในบางกรณีที่ชาวดาระอั้งเชื่อว่าอาการป่วยเป็นผลมาจากการกระทำของผี ซึ่งอาจเกิดจากผู้ป่วยได้ กระทำการบางอย่างที่สร้างความไม่พึงพอใจให้กับผี หรือ อาจเกิดจากความอิจฉาของผี ในกรณีนี้จะต้องมีการเช่นไหว้ผี โดยมีหมอผีเป็นผู้ประกอบพิธี เพื่อตอรองไม่ให้ผีทำอันตรายกับชาวดาระอั้ง

2.2.4 พิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย

ความเชื่อทางพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อวิถีคิดเรื่องความตายของชาวดาระอั้ง ชาวดาระอั้งเชื่อในวัฏจักรการเวียนว่ายตายเกิด เมื่อเกิดมาในชาตินี้จึงต้องสะสมบุญให้มากเพื่อชาติหน้าจะได้เกิดมามีชีวิตที่ดีกว่าปัจจุบัน แต่การเกิดใหม่ในชาติหน้า แม้ว่าจะอยู่ในสถานะที่ดีเพียงไรก็แสดงว่าผลบุญที่สะสมนั้นยังไม่มากพอจึงยังเวียนอยู่ในวัฏจักรของการเวียนว่ายตายเกิด ชาวดาระอั้งเชื่อว่าการสะสมบุญที่สูงที่สุดคือการหลุดพ้นไปจากวัฏจักรดังกล่าว การสะสมบุญเพื่อการหลุดพ้นชาวดาระอั้งเชื่อว่ามีเพียงพระ นักบวชเท่านั้นที่สามารถสะสมบุญมากพอจนหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด การสะสมบุญของฆราวาสผ่านความเคร่งครัดในศาสนา การถือศีล ๒๖ วัฏ ๒๖ ของชาวดาระอั้งจึงเป็นการสะสมบุญเพื่อให้ชาติหน้าเกิดมามีชีวิตที่ดีกว่าชาตินี้ เป็นการสะสมบุญเพื่อการเกิดใหม่ที่ดีกว่าปัจจุบันมากกว่าการหวังการหลุดพ้น

เมื่อมีสมาชิกในหมู่บ้านตาย การจัดงานศพในหมู่บ้านจะเกิดขึ้นในกรณีที่ตายในหมู่บ้านเท่านั้น หากตายภายนอกหมู่บ้านชาวดาระอั้งจะไม่นำศพผู้ตายกลับเข้ามาในชุมชน โดยเชื่อว่าหากนำศพเข้ามาหมู่บ้านจะเกิดเหตุร้ายขึ้นในชุมชน เมื่อมีคนตายนอกหมู่บ้าน ญาติพี่น้องจะจัดงานศพภายนอกชุมชน มีการนิมนต์พระมาสวดส่งวิญญาณให้กับผู้ตาย มักจะเก็บศพไว้เพียง 1 วันเท่านั้น หลังจากนั้นจึงนำศพไปฝังที่ป่าช้าของหมู่บ้าน ในกรณีที่ตายในหมู่บ้าน ระยะเวลาการจัดงานศพไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับฐานะของผู้ตาย วันที่ตาย เนื่องจากชาวดาระอั้งจะไม่ประกอบพิธีส่งศพในวันพระ 15 ค่ำ และวันขึ้น 1 ค่ำ โดยเชื่อว่าหากประกอบพิธีในวันพระ 15 ค่ำ วิญญาณของผู้ตายจะฟื้นขึ้นมา แต่เป็นวิญญาณที่ดุร้าย เมื่อบ้ายหน้าไปทางไหนก็จะมีแต่คนตาย ส่วนวันขึ้น 1 ค่ำ ถือเป็นวันเริ่มต้นของเดือน การประกอบพิธีส่งศพในวันนี้ถือเป็นกลางไม่ดี การส่งศพของชาวดาระอั้งนั้นจะใช้การฝังในกรณีที่เป็นฆราวาส โดยการฝังศพจะหันหัวเข้ามายังหมู่บ้าน หันปลายเท้าออกนอกหมู่บ้าน ส่วนพระ เณรจะทำพิธีเผา

หลังการประกอบพิธีส่งศพแล้ว ญาติพี่น้องของผู้ตายจะจัดงานทำบุญให้กับคนตายอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งไม่มีกำหนดตายตัวว่าต้องเป็นวันไหน แต่มักไม่เกิน 2 ปี หลังการตาย โดยยึดถือความพร้อมของเจ้าภาพและญาติมิตรของผู้ตาย งานทำบุญจะต้องเชิญญาติมิตรทั้งที่อยู่ใกล้และไกลมาร่วมให้พร้อมเพรียง ในขณะที่การจัดงานศพญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกลอาจไม่ได้มาร่วมพิธี ในงานทำบุญนี้เจ้าภาพจะเตรียมเสื้อผ้า อาหาร สิ่งของต่างๆ ที่ต้องการให้ผู้ตายนำติดตัวไปใช้มาถวายพระ ในระหว่างงานมีการเทศน์ธรรมตลอดคืนเพื่อให้ผู้ตายได้สดับฟังพระธรรม ในระหว่างงานบุญเจ้าภาพจะเตรียมข้าวปลาอาหารเลี้ยงแขกที่มาร่วมงานไม่ให้ขาดตกบกพร่อง นอกจากนี้ในแต่ละปีจะมีวันที่ชาวดาระอั้งประกอบพิธีทำบุญหาคนตายอีกหนึ่งวัน คือ วันแรม 15 ค่ำ เดือน 9 ซึ่งลูกหลานจะนำอาหารมาถวายพระ พร้อมกับการกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษของตน

2.3 ระบบการผลิตของชุมชนดาระอั้ง

ระบบการผลิตของชาวดาระอั้งให้ความสำคัญกับการผลิตข้าวเพื่อการบริโภค โดยเป็นการผลิตในลักษณะไร่ย้ายที่ (Shifting Cultivation) เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ใกล้เคียง เช่น คะฉิ่น ว้า อาข่า พะโอ โดยกลุ่มชนบางกลุ่ม เช่น อาข่า และคะฉิ่น ทำการปลูกฝิ่นเป็นพืชเศรษฐกิจด้วย ในขณะที่ดาระอั้งกลุ่มที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตะวันตกเฉียงเหนือของรัฐบาลปลูกชาเป็นพืชเศรษฐกิจ (Renard, 1988 : 115) ในงานของ Cameron (1912 อ้างใน Lebar et al., 1964: 123) ได้ระบุว่าในช่วงเวลาที่ Cameron ทำการศึกษาซึ่งอยู่ในช่วงปี 1910 นั้น การปลูกชาเพิ่งเริ่มต้นได้ไม่นานในหมู่ดาระอั้งรูไมทางตอนเหนือของเมืองตองเป็ง ในขณะที่งานของ Scott (1921 อ้างใน Lebar et al., 1964: 123) ระบุว่าในช่วงที่ Scott เริ่มเข้ามาทำการศึกษาในช่วงทศวรรษ 1890 นั้น ยังไม่มีไร่ชาขนาดใหญ่ที่มุ่งเพื่อการผลิตเชิงพาณิชย์ แต่งานของ Milne ระบุว่าในช่วง 1910 นั้น กิจการค้าขายใบชาในพื้นที่มีทั้งกิจการขนาดเล็ก กิจการขนาดใหญ่ (Milne, 1924 อ้างใน Lebar et al., 1964: 123) อย่างไรก็ตามพื้นที่ในเขตปกครองเมืองตองเป็งนั้นเต็มไปด้วยไร่ชาขนาดใหญ่ ประชากรดาระอั้งซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของเขตปกครองตองเป็งประมาณร้อยละ 90 ปลูกชา ชาที่ผลิตโดยชาวดาระอั้งนี้เป็นชาที่มีคุณภาพดีมาก ส่งขายออกไปทั่วรัฐฉาน (Sargent, 1994; Aye Kyan, 1988 :222) ทั้งผ่านพ่อค้าชาวจีน ไทใหญ่ พม่า อินเดีย รวมทั้งพ่อค้าชาวดาระอั้งเอง (Lebar et al., 1964: 123) แต่การผลิตชาเพื่อส่งออกไปภายนอกประเทศนั้นขยายตัวอย่างมากภายในช่วงเวลาที่อังกฤษเข้ามาปกครอง ชาที่ชาวดาระอั้งปลูกนอกจากจะถูกส่งขายทั่วพม่าแล้วยังถูกส่งออกขายยังออสเตรเลียและศรีลังกาผ่านบริษัทบอมเบย์ เบอร์มา (Bombay Burma) โดยที่พ่อค้าชาวดาระอั้งไม่ได้มีส่วนร่วมในการส่งชาออกขายยังต่างประเทศแต่อย่างใด (Aye Kyan, 1988 :223 –224)

ในขณะที่การปลูกชาเพื่อการพาณิชย์พบมากในพื้นที่แถบเมืองตองเป็ง น้ำคำ น้ำซัน แต่ชาวดาระอั้งที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตอนใต้ของรัฐฉานแถบเชียงตุง บอกว่าแถบเมืองเชียงตุงมีการปลูกชาเพียงเล็กน้อยสำหรับการบริโภคเท่านั้น การปลูกชาไม่ได้แพร่หลายมากนัก ชาวดาระอั้งเชียงตุงให้ความสำคัญกับการปลูกข้าวไรมากกว่าการปลูกชาเพื่อขาย การที่ดาระอั้งในภูมิภาคตะวันตกเฉียงเหนือของรัฐบาลปลูกชาอย่างแพร่หลาย อาจเป็นผลจากสภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศของพื้นที่ซึ่งเป็นพื้นที่สูง อากาศหนาวเย็น การปลูกข้าวได้ผลผลิตไม่ดกนัก ในขณะที่การปลูกชาให้ผลผลิตดีกว่า แตกต่างจากพื้นที่ตอนใต้ของรัฐฉานซึ่งการปลูกข้าวให้ผลผลิตดี

ระบบการผลิตของชุมชนดาระอั้งทางรัฐฉานตอนใต้เป็นการผลิตเพื่อยังชีพ (subsistence) ซึ่งวางอยู่บนหลักการจริยธรรมของการยังชีพ (subsistence ethic) (Scott, 1976 อ้างใน อรัญญา, 2545) เช่นเดียวกับที่ปรากฏในสังคมหลายแห่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเป็นระบบการผลิตที่ให้ความสำคัญกับการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการบริโภคของครัวเรือน ใน

สังคมดาระอั้งข้าวเป็นผลผลิตที่มีความสำคัญสูงสุดต่อความมั่นคงของครัวเรือน เป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความมั่นคงแห่งชีวิต ในขณะที่เดียวกันก็บ่งบอกถึงฐานะของครัวเรือนด้วย ชาวดาระอั้ง บอกว่า “คนยากจน คือ คนที่ข้าวไม่พอกิน” แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของข้าวในวิถีชีวิต ในวิถีคิดของชาวดาระอั้ง ครัวเรือนดาระอั้งจึงต้องพยายามทำการผลิตให้ได้เพียงพอต่อการบริโภคของสมาชิกในครัวเรือน เพื่อให้เห็นภาพระบบการผลิตเพื่อยังชีพของชาวดาระอั้ง ในหัวข้อนี้จะนำเสนอถึงรูปแบบการผลิตของชุมชนดาระอั้งกลุ่มที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตอนใต้ของภูพาน โดยเฉพาะแถบเชียงตุง ซึ่งเป็นการผลิตแบบย้ายที่ (shifting cultivation) การจัดการที่ดิน การจัดการแรงงาน และพิธีกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับการผลิต

2.3.1 การทำไร่แบบย้ายที่ (shifting cultivation) และวัฏจักรการผลิต

การผลิตเพื่อยังชีพของชุมชนดาระอั้ง เป็นระบบการเกษตรแบบย้ายที่ (shifting cultivation) ซึ่งเป็นระบบการผลิตที่แพร่หลายอยู่ในภูมิภาคเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มาเป็นเวลายาวนาน (Spencer, 1966: 4; Pelzer, 1978: 270) การผลิตแบบย้ายที่ของชาวดาระอั้งนั้นเป็นการใช้พื้นที่เพาะปลูกระยะสั้นและทิ้งพื้นที่ไถ่ร้าง หรือ เรียกว่า short cultivation – long fallow (Kunstadter and Chapman, 1978: 7)³ โดยชาวดาระอั้งจะทำการผลิตในผืนดินเพียง 1 ปีเท่านั้น ซึ่งเป็นระยะเวลาที่สั้นมาก และปล่อยผืนดินทิ้งไว้ให้ฟื้นตัวราว 5 – 7 ปี ก่อนเวียนกลับมาใช้พื้นที่เดิมอีกครั้งหนึ่ง ด้วยเหตุผลว่าการปลูกพืชชนิดเดียวกันซ้ำในพื้นที่เดิมทำให้ดินขาดความสมบูรณ์ ผลผลิตที่ได้ก็น้อย ในขณะที่การใช้ที่ดินเพียง 1 ปี แล้วหมุนเวียนไปใช้พื้นที่แห่งใหม่ทำให้ดินยังคงความอุดมสมบูรณ์ ได้ผลผลิตมากโดยไม่ต้องใช้ปุ๋ยหรือยาฆ่าแมลง แต่ละครัวเรือนซึ่งเป็นหน่วยการผลิตในสังคมดาระอั้งจะมีพื้นที่สำหรับการเพาะปลูกไม่น้อยกว่า 5 แปลง การปลูกข้าวไร่ในบางปีอาจใช้ที่ดินเพียง 1 แปลง แต่ในบางปีก็อาจต้องใช้ผืนดินหลายแปลง หากชาวดาระอั้งคำนวณแล้วว่าที่ดินนั้นมีขนาดเล็กจนไม่สามารถทำการผลิตข้าวบนที่ดินแปลงเดียวได้เพียงพอแก่ความต้องการบริโภคของสมาชิกในครัวเรือน นอกจากไร่ข้าวแล้ว ชาวดาระอั้งยังมีพื้นที่อีกแห่งซึ่งมีขนาดเล็กกว่า ซึ่งเป็นพื้นที่สำหรับการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ผัก และฝิ่นในบางครัวเรือน ซึ่งมักเป็นพื้นที่ใกล้บ้านมากกว่าไร่ข้าว

ฤดูกาลผลิตใหม่ของชาวดาระอั้งเริ่มต้นขึ้นด้วยการมองหาพื้นที่สำหรับการเพาะปลูกข้าวในปีถัดไป ในกรณีของครัวเรือนที่เพิ่งตั้งถิ่นฐานใหม่ ซึ่งพื้นที่ไร่เก่าที่ปล่อยทิ้งไว้ให้ฟื้นตัวยังมีระยะเวลาไม่นาน คือ น้อยกว่า 5 ปี ชายผู้เป็นหัวหน้าครัวเรือน และผู้ชายที่เป็นสมาชิกในครัวเรือน

³ Peter Kunstadter and E. C. Chapman (1978) ได้จำแนกประเภทของการเกษตรแบบย้ายที่ของคนบนพื้นที่สูงเป็น 3 ประเภทคือ 1. short cultivation – short fallow 2. short cultivation – long cultivation 3. long cultivation – very long fallow (หน้า 7)

จะเริ่มมองหาพื้นที่ป่าสำหรับการบุกเบิกเป็นพื้นที่ไร่ข้าว ในกรณีนี้พื้นที่ป่ามักจะเป็นพื้นที่ป่าธรรมชาติ (primary forest) ซึ่งไม่มีครัวเรือนใดจับจอง การเลือกพื้นที่ป่าธรรมชาติมาทำไร่นี้ ต้องคำนึงถึงลักษณะของพื้นที่ ไม่ใช่พื้นที่ซึ่งอยู่สูงชันเกินไป หากเป็นพื้นที่สูงชันที่ได้จะลื่น ผลผลิตที่ได้จะไม่เพียงพอกับความต้องการของครัวเรือน และคำนึงถึงระยะทางระหว่างพื้นที่ไร่ไปยังชุมชน

ส่วนครัวเรือนที่ตั้งชุมชนในพื้นที่มานานแล้ว ซึ่งมีที่ดินเก่าหลายแปลงทิ้งไว้ให้พื้นตัว ไม่ต้องแสวงหาพื้นที่แห่งใหม่ โดยพื้นที่ไร่เก่าที่เคยทำกินและถูกปล่อยทิ้งไว้หลายปีจนพื้นตัวจะถูกแผ้วถางอีกครั้งเพื่อเตรียมพื้นที่ในการปลูกข้าวไร่ การแผ้วถางพื้นที่นี้จะเริ่มต้นขึ้นในช่วงประมาณเดือนกุมภาพันธ์ ผู้ชายชาวกระเหรี่ยงจะเริ่มแผ้วถางพื้นที่ที่เลือกไว้สำหรับการเพาะปลูกในฤดูกาลที่กำลังจะมาถึง การทำไร่ของชาวกระเหรี่ยงเป็นลักษณะการตัด ฟัน โคน เผา (slash and burn) ต้นไม้ขนาดเล็กจะถูกโค่นลง หญ้าถูกแผ้วถาง ส่วนไม้ขนาดใหญ่จะถูกตัดเฉพาะกิ่งเท่านั้น เพื่อให้สามารถฟื้นตัวขึ้นมาใหม่ในหลังการเก็บเกี่ยว ใบไม้ หญ้า กิ่งไม้จะถูกปล่อยทิ้งไว้ให้แห้งประมาณ 2 อาทิตย์ ชาวกระเหรี่ยงจะทำการเผาไร่ราวเดือนมีนาคม ซึ่งเป็นเดือนที่อากาศไม่ร้อนและแห้งแล้งมาก เพื่อให้สามารถควบคุมไฟที่จุดเผาไร่ได้ การเผาไร่เป็นกิจกรรมที่ใช้ความร่วมมือของสมาชิกภายในชุมชน โดยเฉพาะในครัวเรือนที่พื้นที่ไร่อยู่ใกล้เคียงกันมักจะทำการเผาไร่ในเวลาไล่เลี่ยกัน โดยต้องช่วยกันดูแลไม่ให้ไฟจากการเผาไร่ลุกลามออกนอกพื้นที่ไร่ ซึ่งอาจลุกลามเข้าสู่พื้นที่ป่าของชุมชน พื้นที่ชุมชน หรือพื้นที่ไร่เก่าที่รอเวลาฟื้นตัว ซึ่งหากโดนไฟไหม้ก่อนเวลาที่เหมาะสม อาจจะทำให้ต้นไม้พืช ดินในพื้นที่นั้นไม่สามารถฟื้นตัวได้ และจะส่งผลกระทบต่อการใช้พื้นที่ของชาวกระเหรี่ยงในที่สุด หากยังมีเศษไม้ พืช หลงเหลืออยู่ในการเผาครั้งแรก ชาวกระเหรี่ยงจะกวาดเศษไม้ พืชที่ยังไม่ไหม้ไฟมากองรวมกันและจุดไฟเผาเป็นจุด ๆ ชาวกระเหรี่ยงบอกว่าการเผาที่เศษไม้ หญ้าในไร่ นอกจากทำให้การเตรียมพื้นที่เพาะปลูกง่ายขึ้นแล้ว ยังช่วยให้ดินได้รับสารอาหารจากเถ้าที่เกิดจากการเผาด้วยความรู้ดังกล่าวนี้จัดเป็นภูมิปัญญาของชาวกระเหรี่ยงที่ส่งสืบทอดสืบต่อกันมา ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Zinke, Sanga, Kunstadter (1978) ซึ่งทำการศึกษาการเกษตรแบบย้ายที่ (swidden cultivation) ในกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ พบว่าการเผาริ้นั้นช่วยเพิ่มแร่ธาตุให้กับดิน

เมื่อเสร็จสิ้นจากการเผาไร่ ในกรณีที่ไร่อยู่ห่างจากบ้าน ไม่สามารถเดินทางไป – กลับทุกวันได้ สมาชิกครัวเรือนที่เป็นชายจะพากันสร้างกระท่อมสำหรับพักในช่วงฤดูการผลิต และสร้างขี้จางไว้ใส่ข้าว หลังจากนั้นราวเดือนเมษายนถึงต้นเดือนพฤษภาคมเมื่อฝนเริ่มตก ชาวกระเหรี่ยงจะเริ่มปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และผักบางชนิด เช่น พักทอง พร้อมกัน ข้าวโพดที่ปลูกนี้ ชาวกระเหรี่ยงบอกว่าปลูกเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เพื่อเป็นอาหารของสัตว์เลี้ยง เช่น หมู ไก่ ไม่ได้ปลูกมากเพื่อขายดังเช่นปัจจุบัน ส่วนข้าวไร่จะปลูกหลังจากปลูกข้าวโพดราว 2 – 3 สัปดาห์ ก่อนปลูกจะคลุกเมล็ดข้าวฟ่าง แดงหลากหลายพันธุ์ลงไปปลูกพร้อมข้าว แดงเป็นอาหารของชาวบ้าน ส่วนข้าว

ฟางปลูกเพื่อนำมาทำข้าวตอกไหว้พระ หลังจากนั้นชาวดาระอั้งจะคอยดูแลถอนหญ้าในไร่ข้าวและไร่ข้าวโพด ราวเดือนตุลาคมชาวดาระอั้งจะเริ่มเก็บข้าวโพด ในบางครัวเรือนจะปลูกฝังลงบนที่ดินแปลงเดียวกับที่ปลูกข้าวโพด หลังจากนั้น ชาวดาระอั้งจะเริ่มเก็บเกี่ยวข้าว เก็บข้าวเข้ายุ้งฉาง และรอเวลากรีดขางฝืน ซึ่งอยู่ในช่วงเดือนมกราคม ถึงเดือนกุมภาพันธ์ ขางฝืนที่ได้ บางส่วนถูกใช้เพื่อเป็นยารักษาโรค บางส่วนถูกขายให้พ่อค้าชาวไทใหญ่ ชาวลาหู่ ชาวจีนฮ่อที่เดินทางขึ้นไปซื้อถึงหมู่บ้าน แต่ละปีชาวดาระอั้งมีรายได้จากการขายฝืนปีละประมาณ 300 – 500 บาท⁴ ชาวดาระอั้งบางส่วนที่ติดยาฝืนก็จะเก็บฝืนไว้เพื่อเสพด้วยเช่นกัน หลังจากนั้นพื้นที่นี้จะถูกปล่อยไว้ให้ฟื้นป่า ดินฟื้นสภาพในฤดูกาลผลิตถัดไปชาวดาระอั้งจะเคลื่อนย้ายไปทำการผลิตยังพื้นที่อื่นที่ได้คัดเลือกไว้ ซึ่งอาจเป็นไร่เก่าที่ปล่อยให้ทิ้งร้างจนฟื้นตัว หรืออาจเป็นป่าธรรมชาติในกรณีของครัวเรือนที่ไร่เก่ายังไม่คืนความอุดมสมบูรณ์ หมุนเวียนเป็นวัฏจักร

ระบบการผลิตที่วางอยู่บนฐานการผลิตเพื่อยังชีพ (subsistence) ในระบบไร่หมุนเวียน (rotational cultivation) เป็นระบบการผลิตที่เกิดจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ของชาวดาระอั้งซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่สูง ในการจัดการกับระบบนิเวศของชุมชน เพื่อความอยู่รอด ความมั่นคงของชีวิต ความมั่นคงของชุมชน และระบบนิเวศที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างแนบแน่น วัฒนธรรมการผลิตดังกล่าวได้ผ่านการสั่งสม การเรียนรู้และถ่ายทอดจากดาระอั้งรุ่นแล้วรุ่นเล่า

2.3.2 การจัดการที่ดิน

ระบบการจัดการทรัพยากร การจัดการที่ดินของแต่ละสังคมนั้นย่อมมีความแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อม บริบททางสังคม วัฒนธรรมของแต่ละสังคม ในสังคมดาระอั้ง ซึ่งเป็นสังคมบนพื้นที่สูงนั้น เมื่อครัวเรือนใดทำการเลือกพื้นที่ป่าธรรมชาติเพื่อทำการผลิตแล้ว ครัวเรือนอื่นจะไม่เข้าไปบุกรุกเบิกแผ้วถางในพื้นที่นั้น ชาวดาระอั้งยังไม่ทำการตัด ฟืน เผา พื้นที่ซึ่งเป็นไร่เหล่าของครัวเรือนอื่นโดยพลการ เพราะถือว่าเป็นพื้นที่ซึ่งผู้บุกรุกเปิดเวลาให้ที่ดินฟื้นตัวมีความสมบูรณ์มากพอสำหรับการเพาะปลูกในอนาคต แต่หากผู้ที่บุกรุกเบิกพื้นที่นั้นยืนยันว่าตนเองไม่ใช่พื้นที่ตรงนั้นแล้ว ครัวเรือนอื่นก็มีสิทธิมาแผ้วถางเพื่อทำไร่ได้

อย่างไรก็ตาม การใช้ที่ดินของชาวดาระอั้งไม่ได้เป็นไปตามหลักการครอบครองของปัจเจกที่ครัวเรือนที่บุกรุกเบิกพื้นที่นั้นเป็นผู้มีสิทธิใช้ประโยชน์จากพื้นที่นั้นเพียงผู้เดียว แต่พบว่าการซ้อนทับกันในการใช้ประโยชน์ในพื้นที่เดียวกัน กล่าวคือ ครัวเรือนผู้ทำการบุกรุกเบิกมีสิทธิในการใช้ที่ดินผืนนั้นในการทำการเพาะปลูกตราบเท่าที่ดินเองยังยืนยันการใช้ประโยชน์ ในขณะเดียวกันในระหว่างที่พื้นที่นั้นถูกปล่อยร้างเพื่อรอการเวียนกลับมาทำการเพาะปลูกอีกครั้งหนึ่งนั้น

⁴ ในช่วงเวลาดังกล่าว ราคาข้าวเปลือกถึงละประมาณ 20 บาท

ครัวเรือนผู้บุกเบิกที่ดินที่ไม่สามารถกีดกันครัวเรือนอื่นเข้ามาใช้ประโยชน์ในรูปของการหาอาหาร หรือการเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ดังกล่าวได้ การจัดการที่ดินของสังคมดาระอั้งจึงเป็นการจัดการที่วางอยู่บนหลักการใช้ประโยชน์ มากกว่าการครอบครองเป็นเจ้าของ

ในครัวเรือนที่ต้องการพื้นที่เพื่อการผลิตเพิ่มจึงได้พื้นที่มาจากการได้รับการจัดสรรแบ่งปันจากญาติพี่น้อง และการออกบุกเบิกในพื้นที่ป่าธรรมชาติแห่งใหม่ที่เหมาะสมต่อการผลิต แต่มิได้หมายความว่าสามารถบุกเบิกพื้นที่ป่าธรรมชาติได้ทุกแห่งตามความต้องการ เนื่องจากมีพื้นที่ป่าส่วนรวมของชุมชนที่ห้ามการบุกเบิก แต่เป็นพื้นที่ป่าซึ่งสงวนไว้เพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกันเพื่อความมั่นคงในระยะยาวของชุมชน คือ พื้นที่ป่ารอบบ้านที่อยู่รอบชุมชน ซึ่งชาวดาระอั้งเรียกว่า “แปร์โคเปร่า” ซึ่งชาวบ้านสามารถเก็บของป่า ตัดไม้มาใช้ได้ ป่าช้า หรือ “แปร์ป่าเรียว” ซึ่งอยู่ถัดจากแปร์โคเปร่าออกไป และพื้นที่ป่าดิบที่เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำของชุมชน ซึ่งอยู่ถัดจากพื้นที่ไร่ออกไป (สฤณี, 2544 : 88 – 89) ในกรณีที่ประชากรในชุมชนเพิ่มมากขึ้น และพื้นที่ป่าธรรมชาติมีไม่มากพอรองรับกับความต้องการที่ดิน ครัวเรือนดาระอั้งที่ขาดแคลนที่ดิน มักจะอพยพไปตั้งชุมชนยังพื้นที่อื่น ซึ่งอาจมีญาติพี่น้องตั้งบ้านเรือนอยู่ก่อนแล้ว หรืออาจไปบุกเบิกยังพื้นที่แห่งใหม่ ซึ่งก็มีระบบการจัดการที่ดิน กฎเกณฑ์ในการจัดการทรัพยากรที่ไม่แตกต่างกัน เพื่อธำรงรักษาทั้งความสมดุลของระบบนิเวศ และความมั่นคงของชุมชนในระยะยาว

2.3.3 การจัดการแรงงาน

ระบบการผลิตของชาวดาระอั้งซึ่งเป็นการผลิตแบบย่ำที่ของสังคมบนพื้นที่สูง ซึ่งต้องใช้แรงงานจำนวนมากในกระบวนการผลิต ดังนั้นแรงงานจึงมีความสำคัญอย่างมากในสังคมดาระอั้ง กิจกรรมการผลิตของชาวดาระอั้งทุกขั้นตอนล้วนเป็นงานหนักและในบางครั้งยังต้องแข่งขันกับเวลา ครัวเรือนซึ่งเป็นหน่วยการผลิตของชุมชนไม่สามารถจัดการกับกิจกรรมเหล่านี้ได้เพียงลำพังจากแรงงานภายในครัวเรือนของตน ดังนั้น กิจกรรมทางการเกษตรส่วนใหญ่ในสังคมดาระอั้งจึงต้องพึ่งพาแรงงานจากครัวเรือนอื่น ในรูปของการแลกเปลี่ยนแรงงาน ซึ่งช่วยให้กิจกรรมทางการผลิตที่หนัก สามารถแล้วเสร็จได้ภายในเวลารวดเร็ว และบรรยากาศของการทำงานร่วมกันทำให้งานหนักเป็นกิจกรรมที่ไม่น่าเบื่อจนเกินไป เครือข่ายการแลกเปลี่ยนแรงงานจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในกิจกรรมการผลิตในชุมชน ในขณะที่การจ้างแรงงานนั้นมีปรากฏน้อยมาก

การแลกเปลี่ยนแรงงานเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่เริ่มต้นของวัฏจักรการผลิตในแต่ละปี ในขั้นตอนของการบุกเบิกหรือการแผ้วถางพื้นที่ไร่ การแลกเปลี่ยนแรงงานในช่วงนี้มีแค่แรงงานผู้ชายเท่านั้น เนื่องจากเป็นงานหนัก โดยมากมักจะเป็นการแลกเปลี่ยนแรงงานในกลุ่มคนที่พื้นที่ป่าที่จะแผ้วถางอยู่ใกล้กัน ในช่วงเวลานี้แรงงานผู้หญิงจะทำหน้าที่ในการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์พืชเพื่อการ

เพาะปลูกทั้งข้าว ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ฝิ่น และผักชนิดต่างๆ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สามารถทำกันภายในครัวเรือนได้

ในช่วงการขุดดินเป็นช่วงที่ต้องใช้แรงงานมาก สมาชิกในเครือข่ายการแลกเปลี่ยนแรงงานในช่วงนี้อาจมีมากถึง 30 คน ซึ่งมักจะเป็นญาติพี่น้อง ผู้ที่มีพื้นที่เพาะปลูกใกล้เคียงกัน หลังจากนั้นเมื่อฝนเริ่มตกลงมามากพอที่จะเริ่มปลูกข้าวไร่ได้ ชาวดาระอั้งจะลงมือปลูกข้าวไร่ ซึ่งมีการใช้แรงงานในครัวเรือนของตนเองและการแลกเปลี่ยนแรงงานกับครัวเรือนอื่น เมื่อข้าวเริ่มโต ผู้หญิงดาระอั้งจะคอยดูแลไร่ข้าว คอยเกี่ยว คอยถอนหญ้าออกจากไร่ข้าว จนกระทั่งถึงฤดูเก็บเกี่ยว ประมาณเดือนพฤศจิกายน ทั้งชาย หญิงจะเข้าร่วมในเครือข่ายแลกเปลี่ยนแรงงานในการเกี่ยวข้าว และการตีข้าวซึ่งเป็นกิจกรรมสุดท้ายในการแลกเปลี่ยนแรงงานของฤดูกาลผลิต การแลกเปลี่ยนแรงงานในสังคมดาระอั้งจะกระทำเฉพาะในการผลิตข้าวไร่เท่านั้น ในขณะที่การปลูกและเก็บเกี่ยว ฝิ่น ข้าวโพด เป็นกิจกรรมที่สามารถทำกันภายในครัวเรือนได้ โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งแรงงานจากครัวเรือนอื่น เนื่องจากปริมาณที่ปลูกมีน้อย

เมื่อถึงฤดูการผลิตชาวดาระอั้งจะต้องวางแผนปรึกษาหารือกันในกลุ่มครัวเรือนที่อยู่ในเครือข่ายแลกเปลี่ยนแรงงานเดียวกันว่าแต่ละครัวเรือนจะมีกิจกรรมการผลิตในช่วงใด เพื่อไม่ให้เวลาตรงกัน เพื่อให้สามารถแลกเปลี่ยนแรงงานกันได้ การแลกเปลี่ยนแรงงานในสังคมดาระอั้งเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะเท่าเทียม แต่ละครัวเรือนต้องจดจำว่ามีใครบ้างมาช่วยในกิจกรรมการผลิตของครัวเรือนตน เป็นระยะเวลาเท่าใด และต้องกลับไปตอบแทนในจำนวนวันที่เท่ากัน ชาวดาระอั้งบอกว่าการตอบแทนนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นการตอบแทนในกิจกรรมเดียวกันก็ได้ เพียงแต่ให้มีจำนวนวัน จำนวนแรงงานเท่ากันเท่านั้น แต่โดยทั่วไปแล้วการตอบแทนก็มักเป็นกิจกรรมเดียวกัน เนื่องจากกิจกรรมการผลิตต่างๆ อยู่ในระยะเวลาใกล้เคียงกัน เครือข่ายแลกเปลี่ยนแรงงานในชุมชนดาระอั้งสะท้อนให้เห็นถึงสายสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นภายในชุมชนที่เชื่อมโยงผ่านระบบการผลิต

2.3.4 พิธีกรรมเกี่ยวกับการผลิต

อุดมการณ์พุทธ – ผี เป็นความเชื่อที่ปรากฏอย่างแนบแน่นในสังคมดาระอั้ง ความเชื่อ พิธีกรรมดังกล่าวไม่ได้ดำรงอยู่ในโลกทางศาสนาเท่านั้น แต่เชื่อมโยงมายังกิจกรรมทางการผลิตของชาวดาระอั้งด้วย

เมื่อคัดเลือกพื้นที่สำหรับการผลิตในฤดูกาลถัดไปได้แล้ว ก่อนออกแผ้วถางพื้นที่ ชาวดาระอั้งจะทำการไหว้ผีเจ้าเมือง เพื่อให้ช่วยดูแลในขณะที่เข้าไปแผ้วถางพื้นที่ ขณะทำพิธีไหว้ผี ชาวดาระอั้งจะอธิษฐานต่อผีเจ้าเมืองโดยผ่านผีเจ้าบ้านให้ช่วยสื่อสารกับผีต่างๆ ที่อยู่ในพื้นที่ป่าทั้งผีต้นไม้ ผีภูเขา ผีน้ำ ผีดอย ผีป่าว่าจะขออนุญาตเข้าไปทำกินในพื้นที่ดังกล่าว ขอให้ผีเจ้าเมืองช่วย

คุ้มครองความปลอดภัย ให้การแผ้วถางพื้นที่ไม่มีอุปสรรค การให้ผีเจ้าเมืองนี้ ชาวดะรังมักจะประกอบพิธีร่วมกันในหมู่เครือญาติ ซึ่งมักเลือกพื้นที่สำหรับการผลิตที่อยู่ใกล้เคียงกัน ชาวดะรังจะอธิษฐานต่อผีเจ้าเมืองว่าเมื่อเข้าป่าแล้ว “อย่าให้มีชนไก่ตก ขนนกหล่น” เพราะหากในพื้นที่ใดมีชนไก่ ขนนกหล่นอยู่ จะทำให้ไม่สามารถแผ้วถางพื้นที่นั้นเพื่อการเพาะปลูกได้ ชาวดะรังบอกว่าเป็นสัญญาณว่าผีไม่อนุญาตให้ถางพื้นที่ หากฝ่าฝืนอาจจะได้รับอันตรายได้ เมื่อให้ผีเจ้าเมืองเสร็จแล้ว ก่อนกินอาหารกลางวันในวันที่เข้าไปแผ้วถางไร่ ชาวดะรังจะต้องเชิญผีบ้านและผีลูกน้องของผีเจ้าเมืองที่ติดตามไปดูแลถึงในป่าให้มากินอาหารก่อนที่จะกินทุกวันจนกว่าการแผ้วถางจะแล้วเสร็จ

ก่อนการเพาะปลูกชาวดะรังจะประกอบพิธีไหว้ “นายพันข้าว” สัญลักษณ์นายพันข้าวซึ่งเป็นรูปปั้นคล้ายรูปคนแบกข้าว ทำขึ้นจากทอง จะถูกอัญเชิญจากหิ้งพระในบ้านไปที่ไร่ ชาวดะรังจะกราบไหว้อ้อนวอนให้นายพันข้าวช่วยดูแลไร่ข้าวให้ได้ผลผลิตดี (สฤณี, 2544: 101) การไหว่นายพันข้าวนี้จะทำพร้อมกันในหมู่เครือญาติ หลังจากนั้นจึงทำการปลูกข้าว ทุกครัวเรือนลงข้าวไร่เสร็จหมดแล้ว ก่อนเข้าพรรษาประมาณ 1 เดือนจะมีพิธีปิดประตูผี⁵ หลังการประกอบพิธีไหว้ผีเจ้าเมืองที่หอผีในหมู่บ้านแล้ว ผีเจ้าเมืองจะปล่อยให้ผีลูกน้องเข้าไปดูแลไร่ข้าว ผีเหล่านี้มีอาวุธทั้งปืน ดาบ หอก เพื่อจับไล่แมลง ศัตรูที่มารบกวนไร่ข้าว ดังนั้นในวันนี้ ชาวดะรังทุกคนต้องอยู่ภายในหมู่บ้านเท่านั้น ห้ามเข้าไปในไร่ข้าว เนื่องจากอาจจะได้รับอันตรายจากอาวุธของผีเหล่านี้ได้ เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จแล้ว ชาวดะรังจะประกอบพิธีไหว้ผีขอบคุณ “นายพันข้าว” อีกครั้งหนึ่งที่ได้ช่วยดูแลไร่ข้าว และจะอัญเชิญนายพันข้าวไปสถิตอยู่ที่หลองข้าวเพื่อช่วยดูแลข้าวต่อไป (สฤณี, 2541)

พิธีกรรมเกี่ยวกับการผลิตนั้นเป็นพิธีกรรมที่มีข้าวเป็นศูนย์กลางทั้งสิ้น แม้ว่าชาวดะรังจะปลูกข้าวโพด ฝิ่น แต่ไม่มีการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับพืชพันธุ์เหล่านี้ แสดงให้เห็นว่าข้าวโพด ฝิ่นไม่ได้มีความสำคัญต่อความมั่นคงของชุมชนมากเท่ากับข้าว พิธีกรรมเกี่ยวกับการผลิตของชาวดะรังเป็นการบ่งบอกถึงความสำคัญของข้าวในฐานะแหล่งที่มาของความมั่นคงของชุมชน นอกจากนี้ พิธีกรรมเกี่ยวกับการผลิตที่ปรากฏในสังคมดะรังยังสะท้อนให้เห็นถึงการจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างชาวดะรังกับธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ การตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติต่อความมั่นคงของชุมชนซึ่งแสดงออกผ่านพิธีกรรมต่างๆ

⁵ ดูรายละเอียดพิธีปิด-เปิดประตูผีได้ในหัวข้อความเชื่อและพิธีกรรม

2.4 ความสัมพันธ์ทางสังคมภายในชุมชนดาระอั้ง

2.4.1 ระบบชายเป็นใหญ่ในสังคมดาระอั้ง

อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ เป็นลักษณะที่ปรากฏเด่นชัดในสังคมดาระอั้ง ในงานบุญ ส่วนใหญ่ของผู้ที่มาร่วมในงานบุญมักเป็นผู้ชาย ในขณะที่ผู้หญิงส่วนใหญ่มีการเลี้ยงดูลูกที่ยังเล็กอยู่ที่บ้าน ชาวดาระอั้งบอกว่าในขณะที่ผู้ชายมีโอกาสทำบุญได้ทุกช่วงวัยของชีวิต แต่โอกาสของผู้หญิงในการทำบุญจะเริ่มหมดไปตั้งแต่เริ่มมีบุตร และเธอจะได้เข้าร่วมงานบุญอีกครั้งก็ในช่วงเริ่มสูงวัย เมื่อไม่มีลูกเล็กให้ต้องเฝ้าดูแล ที่นั่งในระหว่างงานบุญของผู้ชายจะอยู่ด้านหน้าใกล้ชิดกับพระ ในขณะที่ผู้หญิงอยู่ห่างออกมา

ความสัมพันธ์ในครัวเรือนของสังคมดาระอั้งก็วางอยู่บนพื้นฐานของระบบชายเป็นใหญ่ เมื่อแต่งงานผู้หญิงดาระอั้งจะย้ายเข้าไปอยู่ในบ้านฝ่ายชาย ทำหน้าที่ดูแลปรนนิบัติสามีและครอบครัวของสามี พร้อมกับช่วยงานในไร่ของครอบครัวสามี เมื่อแต่งงานแล้วชาวดาระอั้งมักอาศัยอยู่กับครอบครัวของพ่อแม่ฝ่ายชายระยะหนึ่งเมื่อสามารถบุกเบิกที่ดินเพื่อทำการผลิตของตนเองได้เพียงพอแล้วจึงแยกครอบครัวออกมา พ่อแม่ฝ่ายชายจะแบ่งมรดกส่วนหนึ่งให้กับลูกชายเพื่อเป็นทุนในการสร้างครอบครัวใหม่ แต่มรดกส่วนใหญ่จะถูกเก็บไว้ให้กับลูกชายคนเล็ก ซึ่งอยู่ร่วมบ้านกับพ่อแม่และทำหน้าที่ดูแลพ่อแม่จนเสียชีวิต ในสังคมดาระอั้งจะมอบมรดกให้แก่ลูกชายเท่านั้น ลูกสาวไม่มีส่วนได้เสียในทรัพย์สินใดๆ ของพ่อแม่ เนื่องจากชาวดาระอั้งมองว่าลูกสาวจะได้รับมรดกจากครอบครัวของสามี เมื่อแต่งงานแล้วผู้ชายถูกคาดหวังว่าจะต้องทำหน้าที่เลี้ยงดูภรรยาของตน ผู้ชายที่แต่งงานแล้วไม่ขยันในการทำงานจึงถูกติฉินนินทาจากชาวบ้าน และเป็นเหตุผลเดียวที่ทำให้ผู้หญิงดาระอั้งขอเลิกกับสามีโดยไม่ถูกติฉินจากชาวบ้าน เนื่องจากสังคมดาระอั้งคาดหวังว่าการครองเรือนนั้นคู่สามีภรรยาต้องพยายามประคับประคองชีวิตคู่ให้มั่นคงที่สุด และดูเหมือนว่าผู้หญิงจะถูกคาดหวังในการกินมากกว่าผู้ชาย ผู้หญิงจะต้องเชื่อฟังสามีและพ่อแม่สามี การเถียงกับพ่อแม่สามี การคำทอ ดบตีสามีเป็นสิ่งที่ไม่สมควรอย่างยิ่ง ในขณะที่การลงไม้ลงมือต่อภรรยาเป็นเรื่องที่ยอมรับได้ในกรณีไม่ถึงกับเลือดตกยางออก โดยมองว่าเป็นการสั่งสอนภรรยา ซึ่งไม่สามารถอ้างเป็นเหตุให้เลิกกับสามีได้หากสามีขยันทำงาน แต่มิได้หมายความว่าสามีจะลงไม้ลงมือกับภรรยาได้ตามใจตนเอง เพราะสังคมดาระอั้งถักทอกันด้วยความเป็นเครือญาติ รวมทั้งการอาศัยอยู่ร่วมชุมชนเดียวกับพ่อแม่ญาติพี่น้องของคู่แต่งงาน สามีภรรยาจึงต้องให้ความเคารพ เกรงใจต่อพ่อแม่และญาติของคู่ครอง การทำร้ายภรรยาจะทำให้ถูกติฉินจากชาวบ้าน และยังสามารถสร้างความไม่พอใจให้กับญาติของภรรยาได้

ชาวดาระอั้งอธิบายความเหนือกว่าของเพศชายโดยเชื่อมโยงกับเรื่องศาสนาว่า เพศชายสามารถบวชเพื่อสืบทอดศาสนาได้ ในขณะที่เพศหญิงไม่สามารถบวชได้ การไม่มีโอกาสบวชของผู้

หญิงยังทำให้ผู้หญิงถูกมองว่าไม่มีความรู้ เนื่องจากผู้ชายสามารถเรียนรู้การอ่าน เขียนได้ในขณะบวช ซึ่งความรู้ดังกล่าวนี้ทำให้ผู้ชายมีบทบาทในการติดต่อกับภายนอก โดยเฉพาะไทใหญ่

2.4.2 ระบบเครือญาติ

นอกจากความสัมพันธ์ในครัวเรือนที่เป็นหน่วยพื้นฐานของสังคมแล้ว ความสัมพันธ์ของกลุ่มเครือญาตินับว่ามีความสำคัญไม่น้อยในสังคมดาระอั้ง แม้ว่าสังคมดาระอั้งให้ความสำคัญกับฝ่ายชาย แต่การนับญาติยังนับทั้งฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ นอกจากเครือญาติที่ผูกพันกันทางสายเลือดแล้ว ชาวดาระอั้งยังนับญาติที่ผูกพันกันผ่านการแต่งงาน เมื่อหนุ่มสาวดาระอั้งแต่งงานกันญาติของทั้งสองฝ่ายจะถือว่าเป็นเครือญาติกัน ทำให้กลุ่มเครือญาติถักทอร่วมกันทั้งชุมชน กลุ่มเครือญาตินี้มีความสำคัญในกิจกรรมร่วมกันของชุมชน เช่น การรับเป็นเจ้าภาพงานบุญร่วมกัน กิจกรรมการผลิต โดยเฉพาะ การแลกเปลี่ยนแรงงานในการผลิตแทบทุกขั้นตอน เช่น การเตรียมพื้นที่ การปลูก การเก็บเกี่ยว การช่วยเหลือกันเมื่อมีงานต่างๆ นอกจากนี้ ในงานแต่งงานหากบ่าวสาวอยู่ในกลุ่มเครือญาติเดียวกัน ค่าสินสอดของเจ้าสาวจะน้อยกว่าเจ้าสาวที่อยู่ต่างเครือญาติกัน ยิ่งเป็นเครือญาติที่ใกล้ชิดกันมากค่าสินสอดยิ่งน้อยลง

2.4.3 กลุ่มหนุ่มสาว

กลุ่มหนุ่มสาวในสังคมดาระอั้งมีความสำคัญเช่นเดียวกับกลุ่มทางสังคมกลุ่มอื่น สมาชิกของกลุ่มหนุ่มสาว คือ วัยรุ่นชาย หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงาน หนุ่มสาวที่มารวมกลุ่มกันจะคัดเลือกหัวหน้ากลุ่มซึ่งเป็นคนที่สมาชิกกลุ่มให้การยอมรับทั้งชายและหญิง เพื่อคอยดูแลสมาชิกในกลุ่มให้ประพฤติตัวอยู่ในขอบที่ดีของชุมชน เช่น การห้ามหยอกล้อระหว่างบ่าวสาวในช่วงงานบุญ การทะเลาะกันของคนหนุ่ม ผู้นำกลุ่มจะเป็นผู้รับผิดชอบจัดการปัญหาต่างๆ ของคนหนุ่มสาวในชุมชน หากมีปัญหาใดที่ไม่สามารถจัดการแก้ไขได้ก็จะให้กลุ่มผู้อาวุโสเป็นผู้แก้ไข กลุ่มหนุ่มสาวที่มารวมตัวกันมีบทบาททั้งกิจกรรมทางโลก เช่น ความร่วมมือกันในกิจกรรมการผลิต และกิจกรรมทางธรรม การช่วยเหลืองานบุญต่าง ๆ ของชุมชน นอกจากนี้ ยังได้รับผิดชอบเป็นเจ้าภาพในงานบุญสะด้างเกี้ยวด้วย สะด้างหนุ่มสาวซึ่งตรงกับวันพระ 15 ค่ำ ก่อนออกพรรษา ซึ่งหนุ่มสาวร่วมกันรับผิดชอบ ทั้งการเตรียมงาน การเชิญแขก การดูแลวัดวาอาราม อาหารการกิน ปัจจัยถวายพระ เป็นงานบุญที่สำคัญประจำปีของกลุ่มหนุ่มสาว การรับผิดชอบงานบุญของหนุ่มสาวอาจกล่าวได้ว่าเป็นการฝึกหัดเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการก้าวสู่วัยผู้ใหญ่ เตรียมพร้อมก่อนที่จะออกเรือน

2.4.4 กลุ่มผู้อาวุโส

ในชุมชนดาระอั้ง กลุ่มผู้อาวุโสเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญมากและได้รับความนับถืออย่างสูงจากสมาชิกของชุมชน เนื่องจากเป็นผู้ที่มีประสบการณ์การใช้ชีวิตมานาน บางคนผ่านการบวชเรียน หรือมีความรู้ในการติดต่อกับผีต่างๆ กลุ่มผู้อาวุโสไม่ได้มีการจัดเป็นองค์กรอย่างชัดเจน เพียงแต่เป็นการรวมกลุ่มกันของคนเฒ่าคนแก่ในชุมชน ซึ่งมักจะเป็นผู้ที่วางมือจากกิจกรรมทางการผลิตของครัวเรือนให้กับลูกหลานเป็นผู้รับผิดชอบ สถานที่พบปะของกลุ่มผู้อาวุโสคือวัด เมื่อไม่ต้องการรับผิดชอบกิจกรรมการผลิต เวลาของผู้อาวุโสจึงถูกใช้ไปในการเข้าวัด การไหว้พระ ก่อนจะถึงวันพระ ผู้อาวุโสจะพากันมาสวดมนต์ รักษาสิลที่วัด โดยค้างที่วัด 1 คืน และมักใช้เวลาตลอดทั้งวันพระในการฟังเทศน์ธรรมที่วัด เนื่องจากเป็นผู้มีประสบการณ์ในเรื่องต่าง ๆ มากมาย ผู้อาวุโสจึงเป็นเหมือนที่ปรึกษาของชุมชน เมื่อต้องประกอบพิธีกรรมต่างๆ ชาวบ้านมักจะปรึกษามาได้ถึงขั้นตอนต่างๆ จากผู้อาวุโสเหล่านี้ นอกจากนี้ผู้อาวุโสมักมีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ภายในชุมชน เช่น การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภายในชุมชน เป็นต้น ผู้อาวุโสจึงมีบทบาทสูงทั้งกิจกรรมทางโลก และกิจกรรมทางธรรมในสังคม

2.5 ความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น

แม้ว่าชุมชนดาระอั้งจะเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บนคอยสูงห่างเมือง แต่ชาวดาระอั้งก็ไม่ได้ดำรงอยู่อย่างปราศจากความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ในพื้นที่บางแห่งชาวดาระอั้งตั้งชุมชนอยู่ร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นซึ่งเป็นกลุ่มที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงเช่นเดียวกัน ลูกที่ผู้เฒ่าดาระอั้งที่เคยอาศัยอยู่คอยจาก แถบเมืองหางบอกว่า “ตอนอยู่คอยจากมีคนอยู่เยอะ ดาระอั้งก็เยอะ มูเซอก็เยอะ จีนฮ่อก็มี” (สัมภาษณ์ เมษายน 2545) สังคมดาระอั้งจึงไม่ใช่สังคมปิดที่ตัดขาดจากความสัมพันธ์กับสังคมภายนอก

ความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกนั้น ชาวดาระอั้งมีความสัมพันธ์กับพ่อค้าต่างที่นำสินค้าจากในเมืองบรรทุกหลังม้า วัวขึ้นมายังชุมชนบนพื้นที่สูง พ่อค้าเหล่านี้มีทั้งชาวลาวู๋ จีนฮ่อ และไทใหญ่ นอกจากนำสินค้าจากในเมือง เช่น ฝ้าย เสื้อผ้า เกลือ ปลาแห้ง ขึ้นมายังแล้ว พ่อค้าเหล่านี้ยังรับซื้อฝิ่นที่ชาวบ้านผลิตด้วย ชาวดาระอั้งมีความสัมพันธ์กับชาวไทใหญ่ค่อนข้างดี ครั้งหนึ่งลูกที่ผู้เฒ่าดาระอั้งบอกกับผู้ศึกษาว่า “คนเลี่ยม (ไทใหญ่) นี่ดี กับปะหล่อง ไม่เหมือนคนเมืองคอยเอาเปรียบเรื่อย”(สัมภาษณ์ เมษายน 2545) เมื่อต้องเดินทางเข้าไปในเมือง ชาวดาระอั้งก็จะไปพักตามบ้านเรือนของชาวไทใหญ่ อาจจะเป็นกลุ่มคนที่เป็นพ่อค้าต่างที่เคยเดินทางขึ้นไปค้าขายในหมู่บ้าน หรืออาจจะเป็นคนที่มักคุ้นกันผ่านความสัมพันธ์รูปแบบอื่น ๆ เช่น การร่วมงานบุญ

ชาวดาระอั้งและชาวไทใหญ่มีความสัมพันธ์ที่ติดต่อกันประจวบคตินมิตร “ไปบ้านไทใหญ่ไม่ต้องใช้เงิน เขามาย่านเราก็ไม่ต้องใช้เงิน”(นำเสนอ, สัมภาษณ์ กรกฎาคม 2545)

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างดาระอั้งกับอาณาจักรมอญนั้นไม่น้อยมาก แม้ว่าอังกฤษได้เข้ามาบีบบทบาทในรัฐฉานมาก แต่ ชาวดาระอั้งมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรมอญในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐฉานมากกว่าจะมีความสัมพันธ์กับอังกฤษโดยตรงดังกลุ่มชาติพันธุ์อื่นเช่นกะเหรี่ยง ลาหู่ ที่ถูกนำไปฝึกเป็นทหารในกองทัพของอังกฤษในช่วงที่ปกครองพม่า

2.6 สรุป

ชาวดาระอั้งเป็นกลุ่มประชากรซึ่งใช้ภาษาปะหล่องอิลในการสื่อสาร โดยกระจายตัวอยู่ในพื้นที่ตอนใต้ของจีน ในพื้นที่ตอนใต้และตะวันตกเฉียงเหนือของรัฐฉาน ประเทศพม่า และมีประชากรบางส่วนอพยพหนีความรุนแรงจากสถานการณ์ทางการเมืองในรัฐฉานสู่ภาคเหนือของประเทศไทย เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือศาสนาพุทธควบคู่กับการนับถือผี พิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชนทั้งพิธีกรรมประจำปี พิธีกรรมในการผลิต พิธีกรรมการรักษาพยาบาลล้วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับอุดมการณ์พุทธ – ผี

ในพื้นที่ตอนใต้ของรัฐฉาน การทำข้าวไร่ในระบบไร่หมุนเวียนเป็นระบบการผลิตที่พบได้โดยทั่วไป ข้าวที่ผลิตได้ตอบสนองความต้องการบริโภคของครัวเรือนมากกว่าการผลิตเพื่อขายในบางครัวเรือนอาจปลูกฝิ่นเพื่อขายควบคู่กับการทำข้าวไร่ แต่มีมูลค่าไม่มากนัก ส่วนชุมชนดาระอั้งในพื้นที่ตะวันตกเฉียงเหนือของรัฐฉานนั้นเกี่ยวข้องกับการผลิตเพื่อการค้ามากกว่าชุมชนดาระอั้งในตอนใต้ของรัฐฉาน โดยชาเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญในพื้นที่ดังกล่าว และชาคุณภาพดีจากพื้นที่ดังกล่าวถูกส่งออกขายยังต่างประเทศตั้งแต่ครั้งยังอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรมอญ แต่ในรัฐฉานตอนใต้ ชาไม่ได้มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจในพื้นที่ดังกล่าวมากนัก

ภายในสังคมดาระอั้งอุดมการณ์ชาขี้เป็นใหญ่ เป็นลักษณะที่ปรากฏเด่นชัดในสังคมดาระอั้ง ความเหนือกว่าของเพศชายได้รับการอธิบายโดยเชื่อมโยงกับพุทธศาสนาว่า เพศชายเป็นผู้ที่มีโอกาสในการบวชเรียนเพื่อสืบทอดพระศาสนา นอกจากนี้ ในสังคมดาระอั้งซึ่งไม่มีระบบการศึกษาสมัยใหม่ การบวชเรียนจึงเป็นหนทางได้มาซึ่งความรู้ซึ่งมีแต่ผู้ชายเท่านั้นสามารถเข้าถึงได้ ในสังคมดาระอั้ง องค์การทางสังคมที่มีความสำคัญสูงสุดคือระบบเครือญาติ ซึ่งมีบทบาทร่วมกันทั้งกิจกรรมทางการผลิต กิจกรรมทางศาสนา ทั้งยังมีบทบาทในการควบคุมดูแลสมาชิกของสังคมร่วมกับกลุ่มหนุ่มสาว ซึ่งทำหน้าที่ดูแลคนหนุ่มสาวให้ประพฤติตนอยู่ในขนบธรรมเนียมที่ดีของชุมชนและรับผิดชอบงานบุญเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการก้าวเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต นอกจากนี้ ในสังคม

คาระอีกลุ่มผู้อาวุโสซึ่งผ่านประสบการณ์มายาวนานเป็นกลุ่มคนที่ได้รับการยอมรับนับถือจากสมาชิกของชุมชน ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาในด้านต่าง ๆ ของชุมชนและในบางครั้งก็เป็นผู้แก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ภายในชุมชนด้วย

แม้เป็นชุมชนที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูง แต่ชาวคาระอีก็ไม่ได้ตัดขาดจากความสัมพันธ์กับคนกลุ่มต่าง ๆ ชาวไทใหญ่เป็นคนกลุ่มที่มีความสัมพันธ์กับชาวคาระอีมากที่สุดทั้งในกิจกรรมทางโลก เช่น การค้าขาย และกิจกรรมทางศาสนา นอกจากนี้ ชาวคาระอียังมีความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงกลุ่มอื่น ๆ เช่น ชาวล่าหู่ จินฮ่อ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ผ่านการค้า ส่วนอังกฤษซึ่งเข้ามามีอิทธิพลในประเทศพม่าเป็นเวลานานนั้น มีความสัมพันธ์กับชาวคาระอีในพื้นที่ตะวันตกเฉียงเหนือของรัฐบาลผ่านการค้าใบชา ส่วนในพื้นที่รัฐบาลตอนใต้ นั้น ความสัมพันธ์ระหว่างชาวคาระอีกับอังกฤษเกิดขึ้นในฐานะที่ชาวคาระอีเป็นส่วนหนึ่งของประชากรในรัฐบาลมากกว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคาระอีและอังกฤษโดยตรง